

SHS-OPAS

**KOKEMUKSIA PAIMION PARANTOLAN
SÄILYTTÄMISEN HALLINTASUUNNITELMAN LAATIMISESTA**

Nina Heikkonen, Tommi Lindh, Jonas Malmberg

SHS-opas

Kokemuksia Paimion parantolan säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisesta

Alvar Aalto -säätiö

Helsinki 2016

Toimitus: Nina Heikkonen, Tommi Lindh, Jonas Malmberg

Taitto: Maija Holma

Alvar Aalto -säätiö

Tiilimäki 20, 00330 Helsinki

www.alvaraalto.fi

ISBN 978-952-5498-45-5

A L V A R

A A L T O

M U S E O

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Kansikuva: Huoltomies Reijo Vihervirta tarkastamassa Paimion parantolan ulkoseinällä olevaa alkuperäistä kelloa (AAM Elina Riksman)

SISÄLTÖ

ESIPUHE	5	4.4. SUOJELUPERIAATTEIDEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	31
1. JOHDANTO	8	4.4.1. Ohjeet ja suositukset	32
1.1. MIKÄ SHS ON?	8	4.4.2. Käytön reunaehdot	35
1.2. KUINKA LUKEA SHS-OPASTA?	8	4.4.3. Hallinto, hoitosuunnitelmat ja niiden käytännön toteutus	36
2. SHS-HANKE	9	4.4.4. Ympäristötekijät	38
2.1. TARVE JA TAVOITTEET	9	4.4.5. Tulevaisuus	38
2.2. TEKIJÄT	11	4.5. LIITTEET	38
2.3. TOTEUTUS JA AIKATAULU	13	5. KIRJALLISUUS JA LÄHTEET	40
2.4. RAHOITUS JA BUDJETTI	16		
3. SHS-RAPORTTI	17		
3.1. ESITYSTAPA	17		
3.2. SISÄLTÖ JA RAKENNE	17		
4. SHS:N SISÄLTÖ JA RAKENNE	18		
4.1. JOHDANTO	19		
4.2. RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS	19		
4.2.1. Kohteen kuvaus	19		
4.2.2. Rakennushistoria	21		
4.2.3. Nykytila ja muutoshistoria	22		
4.2.4. Dokumentoitu aineisto	24		
4.3. SUOJELUPERIAATTEET	26		
4.3.1. Suojelutilanne	27		
4.3.2. Restauroinnin ja käytön periaatteet	27		
4.3.3. Arvojen ja merkitysten arviointi	30		

*Paimion parantola kesällä 2015
(kuva: Malmberg / AAM).*

ESIPUHE

Suomen väestön ja rakennuskannan ikääntyminen johtaa kiinteistöjen käyttötarkoituksen muutoksiin ja korjausrakentamisen lisääntymiseen. Rakennuskantaa uudistetaan vastaamaan muuttuvia asiakas- ja käyttäjätarpeita. Lisäksi kaupunkirakenteen tiivistäminen ja täydennysrakentaminen aiheuttavat haasteita rakentamiseen ja rakennussuojeluun.

Kiinteistöjen korjaustoiminnassa tulee pyrkiä toteuttamaan miellyttävät ja terveelliset olosuhteet sekä kohtuulliset käyttökustannukset, energiatehokkuutta unohtamatta. Korjaus- ja muutostöissä tulee samalla huomioida rakennuksen ominaisuudet ja erityispiirteet sekä rakennuksen soveltuvuus aiottuun käyttöön.

Käyttötarkoituksen muutoksen tai rakennusteknisten korjaus- ja muutostöiden hallittu toteuttaminen edellyttää perusteellista etukäteen tehtyä kartoitusta kohteen rakennus- ja kultuurihistorian, rakenteiden kunnan sekä käyttötarkoituksen osalta.

Säilyttämisen hallintasuunnitelma (SHS) on asiakirja, joka voi parhaimmillaan sisältää kaikki edellä mainitut kohdetta koskevat tiedot. Sen tarkoituksena on toimia kohteen hallinnan, käytön ja ylläpidon pitkän tähtäimen ohjeistuksena ja apuvälineenä. Suunnitelma on tarkoitettu kiinteistön omistajan, käyttäjän, rakennussuojeluviranomaisen ja kohteesta muuten kiinnostuneiden tahojen käyttöön.

*Vastavalmistunut parantola
(kuva: Welin / AAM 50-003-215).*

*Ruokasalin pintojen kunnostusta toukokuussa 2016
(kuva: Malmberg / AAM).*

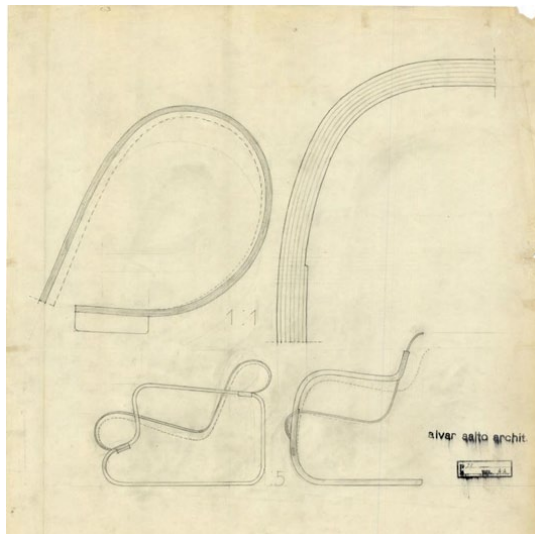
Tässä oppaassa on esitelty säilyttämisen hallintasuunnitelman ohjeelliset periaatteet ja sisältö, sekä suunnitelman laatimisessa erityisesti huomioitavat asiat. Opas pohjautuu sekä sisältönsä että rakenteeltaan vuonna 2016 valmistuneeseen ”Paimio Sanatorium Conservation Management Plan” säilyttämisen hallintasuunnitelmaan. Tekstin oheen on sisällytetty Paimion säilyttämisen hallintasuunnitelmasta poimittuja lyhyitä esimerkkejä ja kuvauksia. Opas voi toimia säilyttämisen hallintasuunnitelmien tilaamisen ja laatimisen apuvälineenä, viranomaistyön tietolähteenä tai oppikirjana alan oppilaitoksissa.

Säilyttämisen hallintasuunnitelma -oppaan julkaisusta on vastannut Alvar Aalto -säätio. Säätiön rakennusperintöä käsittelevässä tutkimus-, julkaisu ja koulutustoiminnassa keskitytään Aallon kohteiden lisäksi myös yleisemmin tarkastelemaan modernin arkkitehtuurin tilaa osana yhteistä ympäristöämme ja kulttuuriperintöämme. Julkaisun tuotannosta on vastannut Alvar Aalto -säätion oma työryhmä; FM Nina Heikkonen, arkkitehti, tekn. lis. Tommi Lindh sekä FM, arkkitehti Jonas Malmberg. Julkaisun ulkoasun ja graafisen ilmeen on suunnitellut Alvar Aalto -säätion graafikko Maija Holma. Toteutuksessa on lisäksi ollut mukana ohjausryhmä, johon kuuluivat Sirkkaliisa Jetsonen, Juha Lemström, Sakari Mentu ja Jukka Sainio.

Julkaisu on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön tuella.

Julkaisu on saatavilla pdf-muodossa sekä luettavissa e-kirjana osoitteessa

www.alvaraalto.fi/shsopas.

Paimioon suunniteltu vanerihuonekaluja piirustuksessa vuodelta 1933 (AAM 96/94).

PAIMION PARANTOLA

Paimioon tuberkuloosiparantolaksi vuonna 1933 valmistunut rakennus oli arkkitehtien Aino ja Alvar Aallon kansainvälisen uran kannalta keskeinen. Yhdessä kaksi vuotta myöhemmin valmistuneen Viipurin kirjaston kanssa se nosti Aallot kansainväliseen tietoisuuteen. Suomalainen arkkitehti ei ollut enää ainoastaan vaikutteiden vastaanottaja.

Tammikuussa 1929 päättyneen arkkitehtuurikilpailun voiton perusteella rakennettu parantola oli uraauurtava. Tuberkuloosiparantola oli erityisen sovelia uusien funktionalististen oppien mukaiselle rakennukselle, jossa rohkeat betonirakenteet ja ajanmukainen talotekniikka olivat arkkitehtuurin ja toiminnallisuuden erottamattomia osia. Rakennuksen sisätilojen värityksen – muiden muassa pääportaan keltaiset lattiat, käytävien värikkäät seinät, potilashuoneiden tummat katot ja parvekkeiden oranssit kaiteet Aalto suunnitteli koristetaiteilija Eino Kaurian kanssa.

Käyttötarkoitusten mukaan useisiin osiin ryhmitelty rakennuskokonaisuus toteutettiin pienimpiinkin kalustuksen yksityiskohtiin asti Aaltojen näkemyksen mukaisesti. Irtokalustuksessa käytettiin tarjolla olleiden vakiotuotteiden ohella runsaasti nimenomaan parantolaa varten suunniteltuja huonekaluja. Ajan henkeen kuuluneen standardi-ideologian nojalla niitä kaavailtiin käytettäväksi muuallakin: esimerkiksi monet valaisimet päätyivät taidetakomo Taito Oy:n kuvastoihin. Huonekaluista tuli vuonna 1935 perustetun Artekin keskeisiä tuotteita. Varsinkin vaneritaivutuksin toteutettu Paimio-tuoli on kohonnut muotoilun kansainväliseksi ikoniksi. Sen sijaan parantolan kanssa samankäyminen kolmijalkajakkara ei vielä ehtinyt Otto Korhosen puusepän tehtaalta parantolan ensimmäisiin kalustusvaiheisiin. Potilashuoneiden kalustusta hallitsivat – Aaltojen nopeasti hylkäämät – metalliputkirakenteet.

Päärakennukseen tehtiin Aallon toimiston suunnitelmien mukaan leikkaussaliisiipi jo 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla viereen kohosi uusia henkilökunnan asuntoja. Kyykartanoksi kutsutun, mäntymetsässä mutkittävän rivitalon soluasunnot toivat alueelle uudenlaisen asumismuodon.

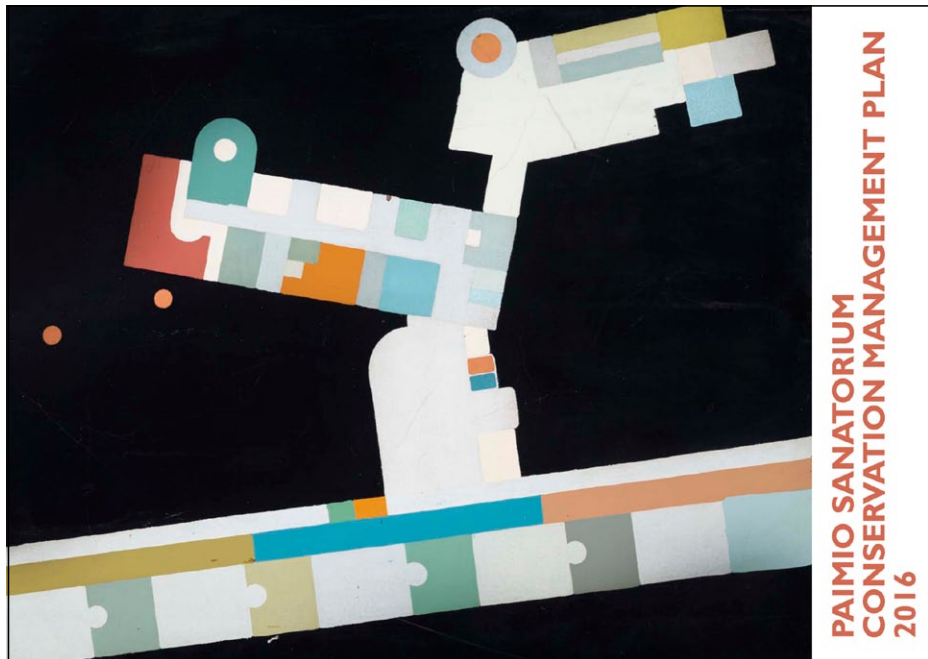
Pelottava tuberkuloosi voitettiin antibiootein ja parantola voitiin 1960-luvulta alkaen muuttaa asteittain yleiseksi sairaalaksi. Muutoksista vastasi Aallon kuoleman jälkeen 1976–1994 arkkitehti Elissa Aallon johdolla toiminut arkkitehtitoimisto Alvar Aalto & Co. Vuodesta 1996 suunnittelijana on ollut Arkkitehtitoimisto LPR Oy.

PAIMIO SANATORIUM CONSERVATION MANAGEMENT PLAN

Paimion parantola oli mukana yhdysvaltalaisen Getty -säätiön Keeping It Modern (KIM) -ohjelmassa 1.8.2014–31.1.2016. Ohjelman tavoitteena on edistää merkittävien modernin arkkitehtuurin kohteiden suojelua ja säilyttämistä. Alvar Aalto -säätiölle myönnettiin vuonna 2014 ohjelmasta 180 000 \$ apuraha, jonka avulla laadittiin Paimion parantolalle säilyttämisen hallintasuunnitelma (Conservation Management Plan / CMP). Paimio CMP -hankkeen tuloksia välitetään Getty -säätiön kautta laajalti kansainväliseen levitykseen ja muiden vastaavien kohteiden käyttöön. KIM -ohjelmassa julkaistavat raportit, kuten Paimion parantolan säilyttämisen hallintasuunnitelma, ovat englanninkielisiä.

Vastaavia selvitystöitä modernin rakennuskannan kohteissa ei ole ennen tehty, joten valmiita malleja tai olemassa olevaa käytäntöä selvitystyön toteuttamiseen ei ole ollut saatavilla. Paimion parantolan CMP-hankkeen kokemukset ja tulokset on koostettu tähän ohjekirjaan, jonka avulla vastaava selvitystyö voidaan muissa vastaavissa kohteissa viedä läpi.

Lisätietoja ohjelmasta www.getty.edu/foundation

Paimio Sanatorium Conservation Management Plan 2016
www.alvaraalto.fi/paimio

I. JOHDANTO

I.1. MIKÄ SHS ON?

Säilyttämisen hallintasuunnitelma (SHS) on raportti, jossa tarkastellaan kohteen säilymisen edellytyksiä ja esitetään säilymisen toteutumiseksi tarvittavat periaatteet sekä toimintatavat. Säilyttämisen hallintasuunnitelmassa tunnistetaan ja kuvataan kohteen rakennus- ja käyttöhistorian sekä nykytilanteen lisäksi sen arvoja ja merkityksiä samalla arvioiden niiden vaikutuksia käytön, hallinnoinnin ja ympäristötekijöiden näkökulmista.

I.2. KUINKA LUKEA SHS-OPASTA?

SHS-opas voi toimia säilyttämisen hallintasuunnitelmien tilaamisen ja laatimisen apuvälineenä, viranomaistyön tietolähteenä tai oppikirjana. Opasta voidaan käyttää niin yksittäisissä kiinteistöissä kuin laajemmissa kohteissa, missä tarkastellaan useampia rakennuksia, rakennusryhmiä tai alueita kokonaisuutena. Koska jokainen kohde on yksilöllinen niin rakennus- ja käyttöhistorialtaan kuin nykytilanteeltaankin, tulee ohjettakin soveltaa tapauskohtaisesti. Tässä julkaisussa esimerkkitapauksena toimii Paimion parantolalle vuonna 2014–2015 toteutettu säilyttämisen hallintasuunnitelma ”Paimio Sanatorium – Conservation Management Plan”. Paimion säilyttämisen hallintasuunnitelmasta on tekstin ohessa lyhyitä esimerkkejä ja kuvauksia sinisellä tekstillä.

Tämä julkaisu koostuu viidestä luvusta:

1. Ensimmäisessä luvussa kuvataan mikä säilyttämisen hallintasuunnitelma on ja kuinka tämä julkaisu voi toimia apuvälineenä sellaisen laatimisessa.
2. Toisessa luvussa kuvataan SHS-hanke, eli mitä tulee ottaa huomioon, kun lähdetään suunnittelemaan ja toteuttamaan varsinaista SHS-raporttia. Kappaleessa käsitellään säilyttämisen hallintasuunnitelman tarpeen ja tavoitteiden lisäksi hankkeessa tarvittavia resursseja, toteutusta ja rahoitusta.
3. Kolmannessa luvussa käydään läpi SHS-raportin rakennetta, julkaisutapoja sekä suunnitelman mahdolliseen seurantaan liittyviä toimintatapoja.
4. Neljäs luku sisältää SHS-raportin laatimiseksi tarkoitetun esimerkin Paimion säilyttämisen hallintasuunnitelman esimerkin mukaan. Luvun otsikkojako seuraa Paimio Sanatorium Conservation Plan -raporttia sisältäen lyhyitä esimerkkejä toteutuneesta suunnitelmasta. Aihepiireiltään malli on jaettu kolmeen osaan: 1. Rakennushistoriallinen selvitys, 2. Suojeluperiaatteet

ja 3. Suojeluperiaatteiden käytännön toteutus. Esimerkistä voi tapauskohtaisesti soveltaen toteuttaa vain kussakin kohteessa tarpeelliset osiot tai vastaavasti lisätä siihen siitä puuttuvia aiheita.

5. Viides luku sisältää kirjallisuus- ja lähdelistauksen aiheeseen liittyvistä muista julkaisuista. Myös oppaan tekstin ohessa on linkkejä aihetta käsitteleviin e-julkaisuihin tai www-sivustoille.

2. SHS-HANKE

2.1. TARVE JA TAVOITTEET

Säilyttämisen hallintasuunnitelma on pitkän aikavälin suunnitelma ja samalla hallinnon, ylläpidon ja käytön päivittäinen apuväline. Kohteen omistajalle säilyttämisen hallintasuunnitelma on asiakirja, jonka avulla voidaan hallinnoida kohdetta ja osoittaa kohteen arvo niin kulttuurihistoriallisten ja arkkitehtonisten piirteiden kuin kuntoon tai käytön mahdollisuuksiin liittyvien tietojen avulla. Kohteen käyttäjälle tai vuokralaiselle se on tietopaketti ja käyttöohje käytössä olevalle omaisuudelle. Kohteen huollosta ja ylläpidosta vastaaville se tarjoaa kohdetietojen lisäksi käytännön ohjeita ja suosituksia alueen, kiinteistön tai irtaimiston hoitoon ja ylläpitoon. Myös laajempia korjaus- ja muutostöitä suunniteltaessa ja toteutettaessa on tärkeää, että säilyttämisen hallintasuunnitelman tarjoama tieto on kaikkien hankkeessa mukana olevien käytössä. Suunnitelma voi lisäksi toimia viranomaistyön päätösten tukena tarjoten laaja-alaista, tutkittua tietoa kohteen historiasta ja siihen liittyvistä merkityksellisistä arvoista.

Säilyttämisen hallintasuunnitelman tarve nousee esiin tyypillisesti kohteessa tapahtuvassa muutostilanteessa. Muutos voi liittyä omistajan vaihdokseen, käyttötarkoitukseen, rakennustekniseen kuntoon tai muihin tekijöihin, kuten alueen kaavamuutoksiin tai ilmastotekijöihin. Suunnitelma olisi kuitenkin hyvä laatia jo ennen kuin akuutti tarve on käsillä. Parhaimmillaan sen avulla voidaan ennakoida ja valmistautua myös nopeasti syntyviin muutostilanteisiin, siten että käytännön toimenpiteissä voidaan viivytyksittä hyödyntää jo olemassa oleva monipuolinen tieto. Säilyttämisen hallintasuunnitelma saattaa olla myös edellytyksenä haettaessa kansainvälistä rahoitusta korjaus- tai suojeluhankkeille. Kohteen myyntitilanteessa säilyttämisen hallintasuunnitelma on arvokas kohdetietoja sekä kohteen arvoa ja mahdollisuuksia kuvaileva asiakirja.

Kun päätös säilyttämisen hallintasuunnitelman toteuttamisesta on tehty, käynnistetään sen toteuttamiseen tähtäävä hanke, asetetaan sille tavoitteet sekä määritetään budjetti, tarvittavat

SHS:n käyttäjät

resurssit ja aikataulu. Hankkeen toteuttaminen sisältää tehtävien suorittamisen vaihe vaiheelta suunnitelman mukaisesti sekä sen ohjauksen ja valvonnan. Hankkeen edetessä on syytä pitää suunnittelu- ja seurantalavereita, joissa käsitellään hankkeen läpiviemistä sekä tehtävien toteutusta ja budjetin toteutumista. SHS-hankkeen tarkoitus on tuottaa valmis raportti, joten työssä on oltava alusta alkaen lopputuloskeskeinen lähestymistapa. Mahdollisimman yksityiskohtaisesti laadittu hankesuunnitelma on hyvä apuväline tehtävien hallinnassa.

Suunnitelmaan on syytä sisällyttää myös tarkastuspisteitä, joissa voidaan arvioida, onko hanke aikataulussa, pitääkö budjetti ja onko sisällön tuotannon suunnitelmaan mahdollisesti syytä tehdä muutoksia. Tutkimustyössä on tavallista, että työn edetessä ilmenee tietoa, joka houkuttaa laajentamaan suunniteltua tutkimuksen rajausta. Muutokset voivat olla perusteltuja, mutta etenkin tutkimusalueen laajennuksen kohdalla voi olla perusteltua ehdottaa tehtäväksi lisätutkimuksia tekeillä olevan suunnitelman ulkopuolella.

Valmiin säilyttämisen hallintasuunnitelman ajantasaisuutta tulee tarkastella myöhemmin säännöllisesti ja tarvittaessa päivittää esimerkiksi kohteen omistussuhteen tai suojelustatuksen muuttuessa sekä korjaus- ja muutostöiden yhteydessä. Päivitykset tulevat tehtäviksi myös huolto- ja käyttökäytänteiden muuttuessa tai täsmentyessä.

Säilyttämisen hallintasuunnitelmaan sisällytettävä tieto ja sen laajuus vaihtelevat kohteiden erilaisten tarpeiden ja ominaisuuksien mukaan. Suunnitelmaa voidaan painottaa tähdäten jonkin tietyn kysymyksen ratkaisuun, ja sitä voidaan myös myöhemmin täydentää. Yksittäisessä kohteessakin tilanteet voivat muuttua ja tietoja tulee aika ajoin päivittää tai laajentaa. Kokonaisuuden laajuudesta riippumatta pätevät suunnitelmaa laadittaessa kuitenkin samat perusperiaatteet. Aluksi on tarkasteltava, millainen kohde on käsillä, mikä tarkoittaa käytännössä tarpeellisessa laajuudessa tehtyä kohdeselvitystä. Seuraavaksi tulee pohtia, mitä tavoitellaan ja laatia periaatteet, jotka toteutuessaan täyttävät asetetut tavoitteet. Tämän jälkeen laaditaan vastaukset kysymykseen: Miten tavoitteet saavutetaan, eli luodaan strategia ja määritetään toimintatavat. Viimeiseksi voidaan valita erilaisia mittareita, joiden avulla strategian toteutumisista seurataan.

2.2. TEKIJÄT

Säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen laukaisee suunnitelman tarpeen tunnistaminen. Tarve voi nousta esiin kohteen omistajalta itseltään, käyttäjältä, kohteessa korjaus- tai muutostöitä tekevältä tai kohteen suojelua edistävältä taholta. Päätös suunnitelman laatimisesta on kuitenkin aina kohteen omistajalla. Mikäli kohteen omistajalla on tarvittavaa osaamista, on suunnitelma mahdollista toteuttaa ns. in-house, eli omana työnä. Muussa tapauksessa työ teetetään ulkopuolisella toimeksiannolla.

Tilaaaja voi olla omistaja tai omistajan edustaja, esim. rakennuttajakonsultti. Ennen varsinaista suunnitelman tilaamista on usein syytä suorittaa tarvekartoitus, jossa tarkastellaan yleisesti mm. suunnitelman laajuuden ja painotusten tarvetta. Jo kartoituksen tekemisessä kannattaa tarvittaessa käyttää asiantuntija-apua (tekniset selvitykset, rakennushistorialliset taustatiedot). Myös kohteen käyttäjän ja mahdollisten muiden sidosryhmien on syytä olla mukana jo toimeksiantoa laadittaessa, jotta sekä lähtötiedot että suunnitelman tavoitteet ja käyttötarkoitus tulevat mahdollisimman hyvin kuvatuksi jo toimeksiantoon. Tarvittaessa on hyvä konsultoida lisäksi asiaan liittyviä viranomaisia.

Päävastuu suunnitelman toteuttamisesta on hyvä pitää yhdellä henkilöllä tai ydinryhmällä, joka koordinoi mahdollisen muun asiantuntija-avun tarpeen ja vastaa hankkeen käytännön toteutuksesta. Pienimuotoisen suunnitelman olleessa kyseessä, on mahdollista että työ voidaan toteuttaa kokonaan yhden asiantuntijan toimesta. Laajempi hanke kannattaa lisäksi osittaa itsenäisesti suunniteltaviin ja toteutettaviin tehtäväkokonaisuuksiin, joilla kullakin on oma vastuhenkilönsä tai -ydinryhmänsä.

Tuotantoryhmä, joka tilauksen perusteella toteuttaa varsinaisen suunnitelman, koostuu tyypillisesti eri alojen asiantuntijoista. Itse kohde ja tilauksen tavoitteet määrittävät pitkälti minkälaista tieto-taitoa ja kokemusta tuotantoryhmältä vaaditaan. Tuotantoryhmään voi kuulua asiantuntijoita arkkitehtuurin, rakennesuunnittelun, talotekniikan, kiinteistöhallinnan, restauroinnin, konservoinnin ja taide- sekä kulttuurihistorian aloilta. Tutkimus- ja kirjoitus-työ voidaan samaten jakaa useammalle toimijalle, mutta on suositeltavaa ja tärkeää, että kokonaisuus pysyy hallussa ja kaikilla osapuolilla on selvyys hankkeen osa- ja kokonaistavoiteista. Varsinaista tuotantoryhmää ei ole kuitenkaan syytä turhaan kasvattaa liian suureksi. Käytännön toteutuksen hallinta on pienellä ydinryhmällä joustavampaa ja moni erikoisosamista vaativa työ kannattaakin tilata ryhmän ulkopuolisilta toimijoilta. Ulkopuolinen konsultti voi parhaimmillaan nähdä asioita ”uusin silmin” ja tarjota myös erilaisia näkökulmia kohteen tutkimukseen ja itse suunnitelmaan.

Asiantuntijoiden lisäksi merkittävä osapuoli esimerkiksi tiedonlähteenä, voivat olla alueen erilaiset yhteisöt, yhdistykset, seurat, yritykset ja yksityishenkilöt.

Ohjausryhmä tulee kysymykseen, kun kohteen laajuus ja merkittävyys sitä edellyttävät. Ohjausryhmällä voi olla hankkeen toteutuksessa merkittävä rooli, ja siihen on syytä koota laaja ja monialainen asiantuntijaryhmä. Osa mahdollisista kansainvälisistä rahoittajista myös edellyttää ohjausryhmän toimintaa osana rahoitettavaa projektia tai hanketta.

SHS:n laatimisen osapuolia

2.3. TOTEUTUS JA AIKATAULU

Säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen tehtävät jakautuvat toiminnallisesti ja ajallisesti käytännössä kolmeen osaan: suunnittelu, selvitystyö ja raportointi. Jossain määrin osien tehtävät limittyvät ja niitä voidaan suorittaa samanaikaisesti. Työn laajuus ja siihen käytettävä aika määrittyy selvityksen käyttötarkoituksen ja tavoitteiden pohjalta.

Suunnitteluosio sisältää sekä valmistelevia että varsinaiseen projektihallintaan liittyviä tehtäviä. Valmistelevia tehtäviä ovat mahdollinen tarvekartoitus, suunnitelmalle määritettävien tavoitteiden asettaminen ja rahoituksen hakeminen. Mikäli hanketta edellisten pohjalta päätetään jatkaa, seuraavat vaiheet ovat hankesuunnitelman, selvitystyön ja raportoinnin toimeksiannon, tarjouspyynnön ja työtilauksen tekeminen. Suunnittelutyöhön on syytä ryhtyä hyvissä ajoin ennen varsinaisen selvitystyön aloittamista. Esimerkiksi ulkopuolisen rahoituksen hakeminen ja päätösten saaminen voivat olla aikaa vieviä vaiheita. Vastuu suunnitteluosion tehtävistä voi olla joko kohteen omistajalla tai omistajaa edustavalla taholla, tai se voidaan sisällyttää osaksi ulkopuoliselta tuotantoryhmältä tilattavaa työtä.

SUUNNITTELU

- Tarvekartoitus
- Tavoitteiden asettaminen
- Rahoituksen hakeminen
- Projektsuunnitelman laatiminen
- Selvitystyön toimeksiannon laatiminen
- Selvitystyön tarjouspyynnön laatiminen, tarjousten arviointi ja tilauksen tekeminen

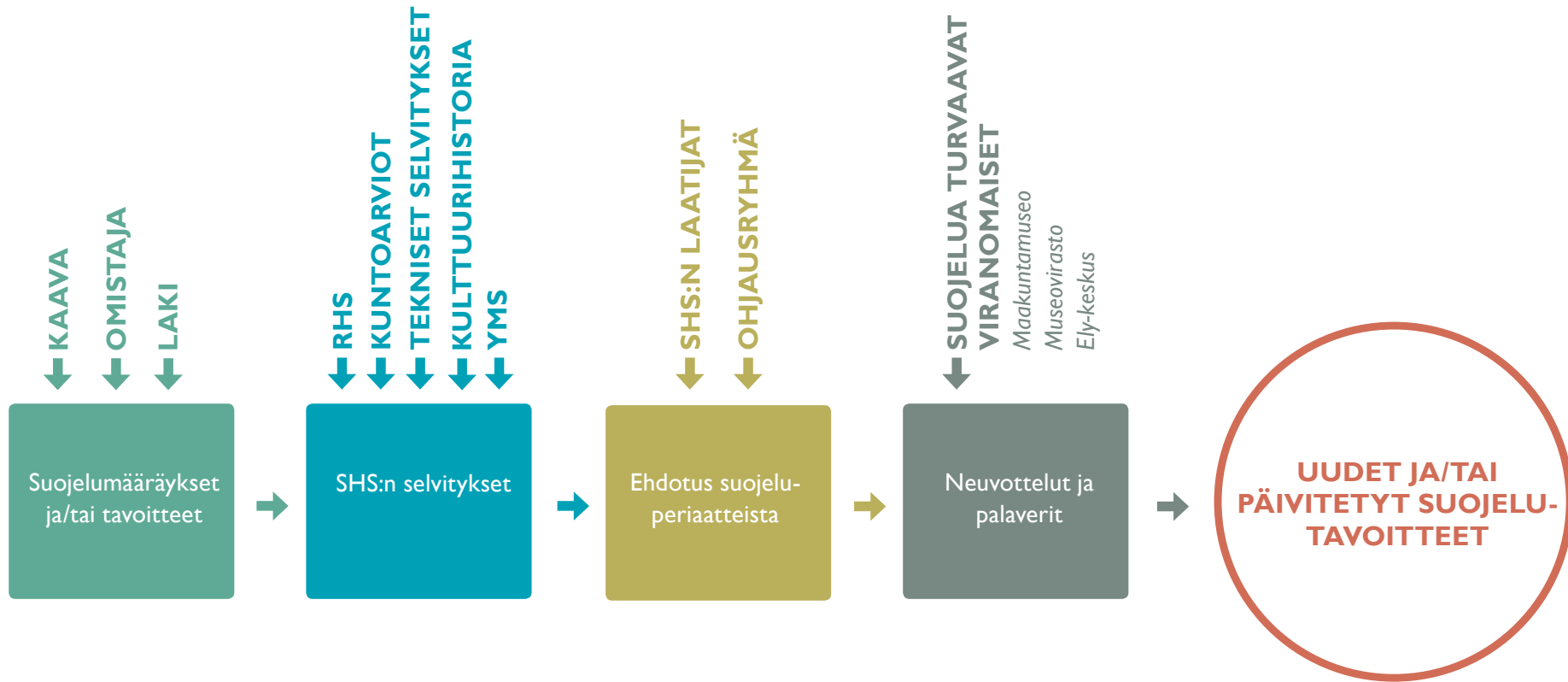
SELVITYSTYÖ

- Rakennushistoriallinen selvitys (inventointi, tutkimukset, dokumentointi)
- Suojeluperiaatteiden täsmentäminen
- Ohjeiden ja suositusten laatiminen

RAPORTOINTI

- SHS -dokumentin laatiminen
- Projektin loppuraportin laatiminen
- Projektin tulosten julkaisu

Selvitystyö käsittää tarvittavassa laajuudessa SHS:n laatimiseksi tarvittavien tietojen koostamisen, esim. rakennushistoriaselvityksen tekemisen, suojeluperiaatteiden täsmentämisen yhteistyössä viranomaisten kanssa sekä suojeluperiaatteiden pohjalta tehtävien ohjeiden ja suositusten laatimisen.

Kohteen koko, monimuotoisuus ja kohteesta tehtyjen aiempien tutkimusten määrä ovat vaikuttavia tekijöitä tutkimuksen laajuuden tarvetta ja siihen varattavaa aikaa määritettäessä. Selvitystyön määrää voi olla joissain tapauksissa myös hankala arvioida etukäteen. Esimerkiksi arkistotutkimusten edetessä voi ilmetä oleellista materiaalia, joka vaatii lisäselvityksiä tai kenttätutkimuksissa löytyy vastaavasti uusia tietoja, joilla on vaikutusta tekeillä olevaan selvitykseen. Kokonaisuakataulun laadinnassa tulee varautua mahdollisuuksien mukaan edellä mainitun kaltaisiin muutoksiin. Selvitystyössä on tyypillisesti mukana useita eri asiantuntijatahoja, jotka tekevät työsuoritukset tilaustyönä. Näiden sopimuksissa on syytä tarkasti sopia mahdollisista aikataulumuutoksista sekä niiden vaikutuksesta kustannuksiin.

Raportointi sisältää varsinaisen säilyttämisen hallintasuunnitelman kirjoitus- ja toimitustyön sekä julkaisun lisäksi mahdollisia muita hankkeen toteutukseen liittyviä raportteja. Kirjoitustyö voidaan jakaa useammalle, esimerkiksi varsinaisia selvitystöitä tehneille asiantuntijatahoille. Työ voi tapahtua aikataulullisestikin ainakin osin samaan aikaan selvitystyön kanssa. Toimitustyö, etenkin laajemmissa selvityksissä on syytä tehdä kootusti niin että kokonaisuus on johdonmukainen sisällöltään ja visuaaliselta ulkoasultaan. Toimitustyön yhteyteen on syytä varata aikaa myös mahdollisille sisältömuutoksille. Materiaalia voidaan tässä vaiheessa vielä joutua rajaamaan tai voidaan todeta jopa lisätutkimusten tarvetta.

Hankkeen raportointi on erityisesti ulkopuolisella rahoituksella toteutettujen hankkeiden tärkeä osatehtävä. Etenkin laajemmissa hankkeissa edellytetään usein loppuraportin lisäksi hankkeen aikana tehtävää projektisuunnitelmaan perustuvaa seurantaa ja mahdollisia väliraportteja.

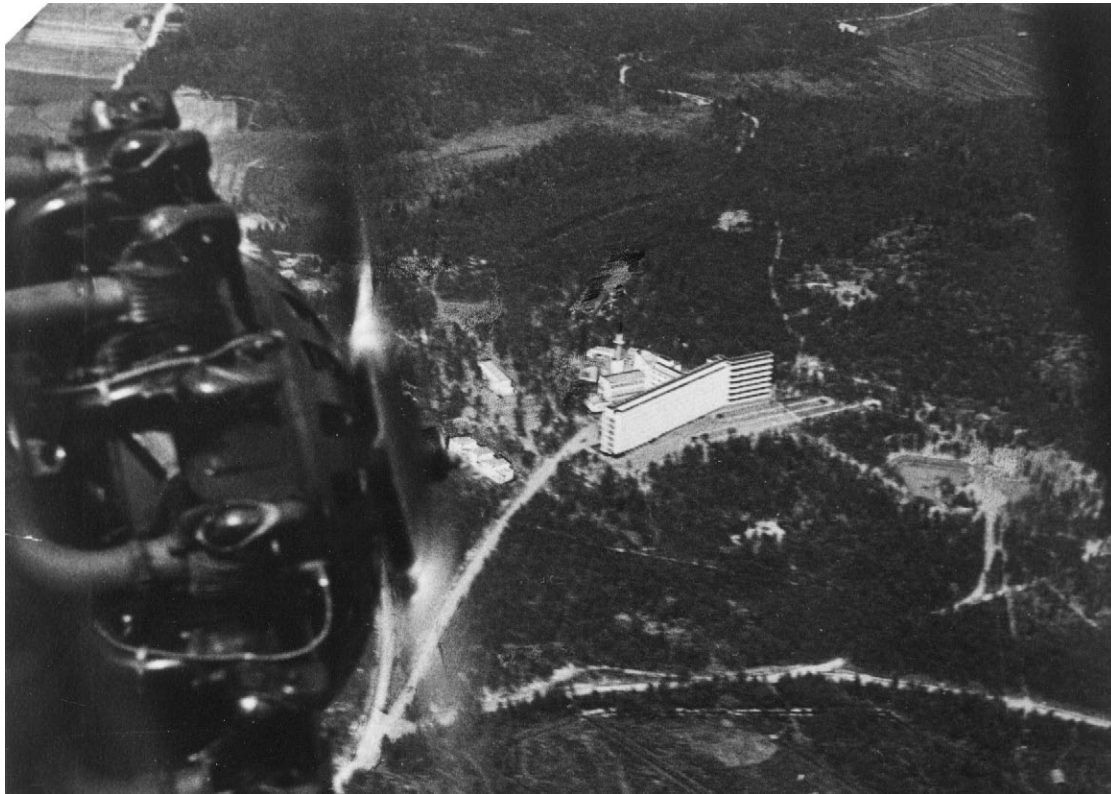
Hankkeen tulosten julkaisu tarkoittaa minimissään sopimuksen mukaisen säilyttämisen hallintasuunnitelman toimittamista tilaajalle. Suunnitelma voidaan tapauskohtaisesti julkaista myös laajemmalla levikillä ja julkaisua varten on mahdollista järjestää eri kohderyhmille tarkoitettuja esittelytilaisuuksia.

Viestintä ja tiedotus ovat oleellinen osa lopullisen säilyttämisen hallintasuunnitelman julkaisua ja siihen johtavaa hanketta. Hankkeen aikana korostuu sitä toteuttavan työryhmän sisäinen viestintä, joka liittyy tavoitteisiin, vastuihin, hankkeen tilanteeseen ja muutoksiin. Mikäli toteutuksessa tai rahoituksessa on mukana ulkopuolisia tahoja, on erityisen tärkeää, että viestintä toimii myös siihen suuntaan. Selkeys ja avoimuus ovat kaikessa viestinnässä avainsanoja.

2.4. RAHOITUS JA BUDJETTI

Säilyttämisen hallintasuunnitelman rahoituksesta vastaa kohteen omistaja. Selvitysten tekemiseen on mahdollista myös hakea ulkopuolista rahoitusta sekä yksityisiltä että julkisilta tahoilta. Rahoitusta myöntävillä tahoilla on omat edellytyksensä ja painotusalueensa rahoitettavien kohteiden suhteen ja etenkin kaupallista toimintaa harjoittavien rahoituskanavien ollessa kyseessä, on tarkkaan harkittava mahdolliset rahoitussopimuksen aiheuttamat sitoumukset. Ulkopuolisella rahoituksella toteutettavan säilyttämisen hallintasuunnitelman alustavaa aikataulua suunnitellessa on syytä ottaa huomioon, että rahoituspäätösten käsittelyajat voivat olla pitkiä ja jo rahoitushakemusten laadinta voi olla työläs ja aikaa vievä prosessi.

Säilyttämisen hallintasuunnitelman kustannukset perustuvat mahdollisimman tarkkaan ja yksityiskohtaisesti laadittuun budjettiin. Budjettiin sisällytetään kaikki hankkeen tulot, kulut ja kustannukset. Budjetti toimii koko hankkeen ajan numeraalisena toimintasuunnitelmana, jota on syytä säännöllisesti seurata ja tarvittaessa tarkistaa.

*Parantola-alue ilmakuvasa 1930-luvulla
(kuva: Aalto / AAM 50-003-308).*

3. SHS-RAPORTTI

3.1. ESITYSTAPA

Säilyttämisen hallintasuunnitelma koostetaan yhdeksi raportiksi, jonka julkaisutapa voi olla painettu julkaisu, digitaalinen tiedosto tai verkossa selattava versio. Suunnitelman ohien voidaan liittää tarvittava määrä lisätietoa liitteiden tai sähköisten linkkien muodossa. Erilaiset mukaan liitettävät sähköiset järjestelmät mahdollistavat laajojenkin kokonaisuuksien (esim. piirustusaineistot, huonekortit, ym.) hallinnon kätevästi ilman että ne turhaan kasvattavat varsinaisen SHS:n kokoa ja siten käytettävyyttä. Oleellista kuitenkin on että raportti on selkeä, helppolukuinen ja kaikkien sitä tarvitsevien saatavilla. Luettavuuden takaamiseksi raportin taitotyössä on graafisen ulkoasun lisäksi syytä kiinnittää huomiota kieliasuun ja mahdollisten käännösversioiden kielen tyyliin, niin että se vastaa mahdollisimman hyvin alkuperäistä.

Koska säilyttämisen hallintasuunnitelman on tarkoitus toimia pitkän aikavälin toiminnan apuvälineenä, on tärkeää että raportti on tarvittaessa myös päivitettävissä. Jo suunnitteluvaiheessa kannattaa miettiä, onko siihen tarvetta liittää päivitettäviä seurantakaavioita, listauksia, yms. Etenkin sähköisten versioiden ohien on yksinkertaista liittää linkkejä ulkopuolisiin palveluihin (esim. dokumenttipankki tai huoltokirja).

3.2. SISÄLTÖ JA RAKENNE

Säilyttämisen hallintasuunnitelma laaditaan aina kohdekohtaisesti. Sisältö ja rakenne voivat siis vaihdella selvityksen laajuuden ja tarkoituksen mukaan. Luvussa 4 esitettyä Paimion parantolalle laadittua säilyttämisen hallintasuunnitelman esimerkkiä voi ohjeellisesti käyttää myös muissa vastaavissa kohteissa. Esimerkistä voi myös poimia vain osan kappaleista tai lisätä siihen tarvittavia osioita. Perusrakenteeltaan SHS sisältää seuraavat osiot:

1. Johdanto
2. Kohdeselvitys (rakennushistoria, nykytila ja muutoshistoria, dokumentoitu aineisto)
3. Suojeluperiaatteet (suojelutilanne, restauroinnin ja käytön periaatteet, arvojen ja merkitysten arviointi)
4. Suojeluperiaatteiden käytännön toteutus (ohjeet ja suositukset, käytön reunaehdot, hallinto, hoitosuunnitelmat ja niiden käytännön toteutus, ympäristötekijät, tulevaisuus)
5. Liitteet

PAIMIO SANATORIUM CONSERVATION MANAGEMENT PLAN (CMP)

SISÄLLYSLUETTELO

PART I Introduction (1. Johdanto)

PART II Description (2. Kohdeselvitys)

- *Description of the Property (Kohteen kuvaus)*
 - Thematic History (Rakennushistoria)*
 - Physical Evidence (Nykytila ja muutoshistoria)*
 - Documentary Evidence (Dokumentoitu aineisto)*

PART III Conservation Policy (3. Suojeluperiaatteet)

- *Protective Designation (Suojelutilanne)*
- *Principles of Restoration and Use (Restauroinnin ja käytön periaatteet)*
- *Assessment of Values (Arvojen ja merkitysten arviointi)*

PART IV Implementation Strategy (4. Suojeluperiaatteiden käytännön toteutus)

- *Guidelines and Recommendations (Ohjeet ja suositukset)*
- *Prerequisites of Use (Käytön reunaehdot)*
- *Management System, Structure and Practices (Hallinto, hoitosuunnitelmat ja niiden käytännön toteutus)*
- *Paimion mallissa: World Heritage (Ympäristötekijät)*
- *The Future of the Site (Tulevaisuus)*

PART V Appendices (5. Liitteet)

4. SHS:N SISÄLTÖ JA RAKENNE

Säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisessa moni vaihe noudattaa jo aiemmin arvorakennuksiin liittyneitä käytäntöjä. Se koostaa eri osat yhteen ja vie kokonaisuutta monialaisesti eteenpäin.

Rakennushistoriaselvitys on usein liittynyt peruskorjauksiin tai muihin huomattaviin muutosvaiheisiin, mutta säilyttämisen hallintasuunnitelman koostamisen ei tarvitse liittyä rakennushankkeeseen. Mahdollisesti suunnitelma koostetaan jonkin kysymyksen – esimerkiksi suojelupäätöksen tai jopa maailmanperintöesityksen – ratkaisua varten.

Säilyttämisen hallintasuunnitelma voi sisältää muun muassa seuraavia selvityksiä ja suunnitelmia:

- rakennus- ja käyttöhistorian selvitys
- väritutkimus
- tila-, kaluste-, valaisin- tms. inventoinnit
- kulttuuriperintökohteen merkitysten arviointi (engl. statement of significance)
- käyttötarkoituksen muutoksen tarveselvitys
- muita hankesuunnitelman esiselvityksiä, kuten mittaukset
- teknisten järjestelmien ja rakenteiden kuntoselvitykset
- talotekniikan ylläpidon ja uusimisen tarveselvitykset
- rakennuksen huoltokirja
- viherympäristön ylläpitosuunnitelma
- MRL:n mukaisen erityismenettelyn lausunnot
- jne.

Säilyttämisen hallintasuunnitelma laaditaan kunkin kohteen tarpeiden mukaisesti, ja todennäköisesti joidenkin osa- tai lisäselvitysten tarve tunnistetaan vasta hankkeen edetessä. Monialaisesti kootun ja hankkeeseen sitoutuneen ohjausryhmän merkitys korostuu tässä.

4.1. JOHDANTO

Raportin johdantoon kootaan perustiedot selvityksistä, suunnitelman laatimiseen osallisista, ohjausryhmästä, hankkeen ajoituksesta, rahoituksesta yms. (vrt. rakennushistoriallisen selvityksen perustiedot).

Lisäksi yleensä on perusteltua laatia tiivistelmä, jossa kuvaillaan sekä kohteen pääpiirteet että laaditun selvityksen mahdolliset erityiset tavoitteet, keskeisimmät havainnot ja tulokset siten, että sekä kohteesta että laaditun säilyttämisen hallintasuunnitelman tuloksista syntyy lukijalle hyvä kokonaiskuva.

4.2. RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS

Rakennushistorian selvitys kuuluu erottamattomana osana säilyttämisen hallintasuunnitelmaan, ja on huomattavasti aikaa vievä osa selvitystyötä. Rakennushistoriallisen selvityksen laatiminen säilyttämisen hallintasuunnitelmaa varten ei poikkea esimerkiksi Museoviraston laatiman Talon tarinat -selvitysenteko-oppaan ohjeista ja menetelmistä.

Säilyttämisen hallintasuunnitelma saattaa kuitenkin edellyttää perinteistä rakennushistorian selvitystä laajempia tutkimuksia esimerkiksi tunnistettuun tekniseen, toiminnalliseen tai historialliseen ulottuvuuteen.

Kulttuuriperintökohteen selvityksestä on laadittu myös eurooppalainen standardi SFS-EN 16096. Se on yksi säilyttämisen hallintasuunnitelman osaksi mahdollisesti laadittavan selvityksen laatimisen tueksi käytössä oleva apuväline. Kaikkien selvitysten sisällöt ja tavoitteet liittyvät aina sekä kohteen kontekstiin ja selvityksen käyttötarkoitukseen että tilaajan suhtautumiseen kohteeseensa. Standardien, Korjaustöiden yleisten laatuvaatimusten ja muiden oppaiden, kuten Talon tarinat, tavoitteena on saada eri tekijöiden laatimat selvitykset aiempaa yhteismitallisemmiksi esimerkiksi sisältöjensä osalta.

4.2.1. KOHTEEN KUVAUS

Kohteen kuvauksessa määritellään käsiteltävä kohde siten, että siitä syntyy pääpiirteittäinen käsitys. Kohdetiedot kirjataan kunkin selvityksen laajuuden edellyttämässä muodossa ja niihin voidaan sisällyttää esimerkiksi seuraavat tiedot:

Talon tarinat

<http://www.nba.fi/fi/File/1112/talon-tarinat-opas.pdf>

- Kohteen nimi
- Kiinteistön osoite ja sijainti (ml. koordinaatit)
- Viranomaisten käytössä olevat rakennus- ja kiinteistötunnukset
- Kohteen käyttötarkoitus (nykyinen ja alkuperäinen)
- Kohteen rakentamisen ja suurten muutosten ajoitukset
- Suunnittelijatiedot
- Laajuustiedot (rakennuksesta esim. pinta-alat, tilavuus, kerrosluku)
- Kaavoitustilanne
- Suojelutilanne
- Tiedot kohteen omistuksesta

Lisäksi selvitykseen liitetään tiedot selvitystyöstä soveltuvassa laajuudessa. Asiaan kuuluvia tietoja voivat olla esimerkiksi:

- Raportin ja kunkin osaselvityksen laatijat ja heidän asemansa sekä pätevyytensä
- Selvityksen tilaaja
- Selvityksen ja kunkin osaselvityksen laatimisen ajankohdat
- Käytössä olleet erityiset menetelmät (mm. laboratoriotutkimukset, kuntoarviomenetelmät, kuntotutkimukset, kenttäkokeet ym.)
- Käytössä olleet arkistolähteet
- Selvitykseen liittyneet rajoitukset (esim. tehtävän rajaaminen, käytettyjen lähteiden valikoinnin perusteet, pääsyvaikeudet, omistusolosuhteet tms.)

4.2.2. RAKENNUSHISTORIA

Rakennushistoriallinen selvitys laaditaan esimerkiksi Talon tarinat -oppaan kuvauksen mukaisesti. Joissakin tapauksissa maa-alueen käyttöhistoria tai muinaisjännökset ovat merkityksellinen osa paikan ja kohteen merkitysten ymmärtämiseksi. Siten esimerkiksi muinaisjännösrekisterin tai vanhojen kartta-aineistojen ja maanomistuksen historian tutkiminen voi olla perusteltua nykytilanteen ymmärtämistä varten.

Säilyttämisen hallintasuunnitelmaa laadittaessa voidaan tunnistaa tarve selvittää joitakin osa-alueita tavanomaista yksityiskohtaisemmin tai kattavammin. Joitakin osa-alueita voidaan myös tunnistaa säilyttämisen hallintasuunnitelman käyttöönottamisen ja jatkokäytön aikana täydennettäviksi erilliseksi jatkotutkimuksen tai -selvityksen kohteeksi.

Paimion tapauksessa alkuperäinen käyttötarkoitus ja tuberkuloosihoidon konteksti sekä siihen liittynyt lainsäädäntö – ja näiden muutokset – olivat synty- ja muutoshistorian ymmärtämisen kannalta keskeisiä. Paimion parantolaan liittyvää aineistoa on julkaistu runsaasti erikielisessä arkkitehtuurialan lehdistössä ja kirjallisuudessa jo arkkitehtuurikilpailuvaiheesta alkaen, minkä lisäksi runsaita arkistotietoja on saatavilla useissa eri arkistoissa (mm. Alvar Aalto-säätiön arkisto, Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin arkisto, Lasarettimuseo, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto). Kohteesta oli myös laadittu kattavia historiikkeja sekä eri alojen opinnäytteitä.

Potilaita hallimakuuhoidossa 1930-luvun puolivälissä (kuva: Welin / AAM 50-003-266).

4.2.3. NYKYTILA JA MUUTOSHISTORIA

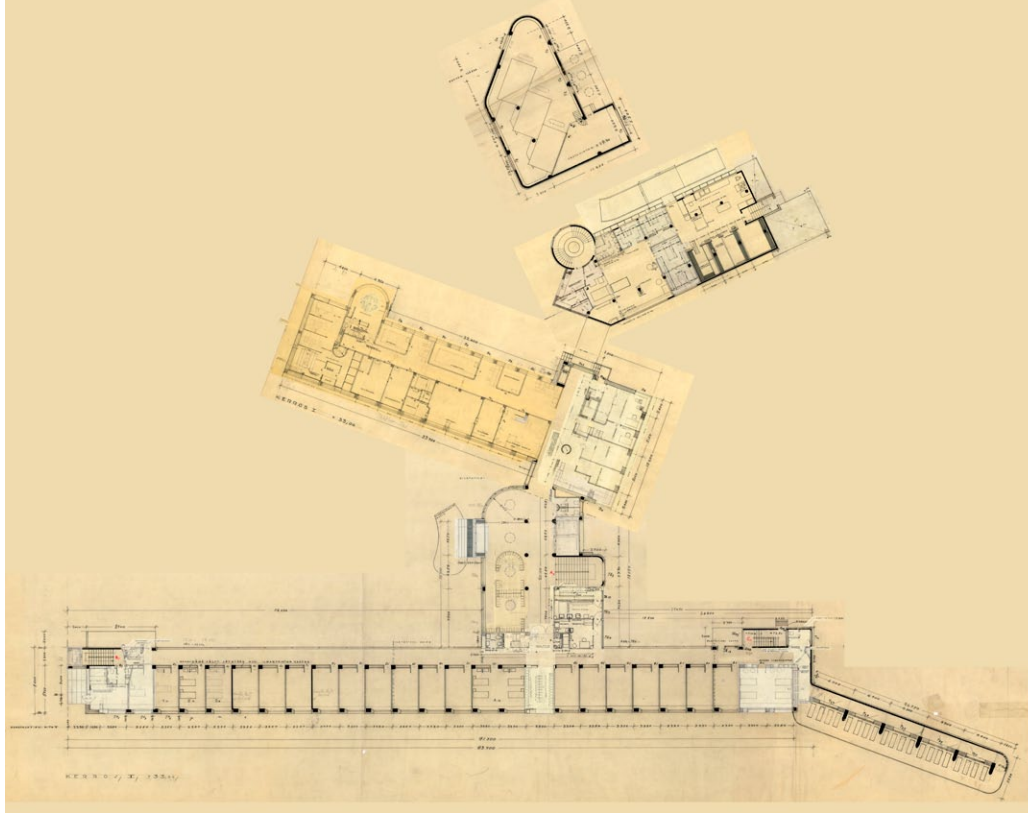
Säilyttämisen hallintasuunnitelma ei välttämättä liity peruskorjaukseen, suojelutavoitteiden määrittelyyn tai muuhun yksittäiseen rakennusperintökohteen vaiheeseen. Sitä hyödynnetään ja täydennetään jatkuvasti. Siten muutoshistoria on usein perusteltua selvittää jopa tarkemmin kuin tavanomaisessa rakennushankkeen suunnittelun ja päätöksenteon lähtötiedoiksi laadittavassa rakennushistoriallisessa selvityksessä, jotta mahdollisimman kattavat tiedot myös tulevia tarpeita varten olisivat käsillä.

Muutoshistorian tutkiminen kohteen tarpeiden mukaisessa laajuudessa on keskeinen osa rakennushistoriallista selvitystä, ja muutoshistorian todentamisen keskeinen apuväline on seuraavassa luvussa kuvattu dokumenttiaineiston selvitys. Muutoksia on usein perusteltua tutkia myös taloteknisten järjestelmien näkökulmasta, varsinkin 1900-luvun arkkitehtuurikohteissa, joissa talotekniset järjestelmät ja ratkaisut ovat olleet osa alkuperäistä rakennusta. Alkuperäisten taloteknisten ratkaisujen sekä esimerkiksi asennusreittien todentaminen ja muutosten ymmärtäminen ovat arvokkaita lähtötietoja talotekniikan peruskorjauksen tai -parannuksen suunnittelulle.

Nykytilanteen selvittäminen ja inventoinnit ovat keskeinen hankkeen työvaihe, jota on kuvattu esimerkiksi Talon tarinat -selvitysoppaassa.

Painovoimaisen ilmanvaihdon alkuperäiset poistopiiput potilassiiven vesikatolla (kuva: AAM 50-003-442).

Tuberkuloosin hoidosta ja muiden suomalaisten parantoloiden vaiheista on runsaasti kirjallisuutta, mitkä auttoivat ymmärtämään myös Paimion rakentamisen ja käytön historiaa. Yksistään aineiston haltuun ottaminen siten, että Paimiota käsittelevästä laajasta dokumenttiaineistosta tunnistettiin selvityksen kannalta merkityksellinen, oli aikaa vievää.

Paimion parantolan tapauksessa todettiin varhaisessa selvitystyön vaiheessa, että rakennuksen eri vaiheista on säilynyt useita tuhansia piirustuksia. Niiden hyödyntäminen rakennushistorian selvittämisessä oli ensiarvoista, mutta runsaan piirustusaineiston käyttöön saamiselle oli luotava menetelmä. Päärakennuksen alkuperäisistä piirustuksista koottiin havainnolliset pohjapiirustukset, joissa saatiin ensikertaa koko päärakennuksen kokonaisuus esitettyä. Aineistot on lisäksi koottu kuvankäsittelyohjelmalla siten, että kukin piirustus voidaan yksilöidä tarkempaa tarkastelua varten. Näin luotujen koosteiden avulla voitiin helposti tunnistaa varhaisissa valokuvissa esiintyneitä kohtia. Lisäksi paikallistettiin varhaisia rakennuksen käytön kannalta keskeisten toimintojen sijaintipaikkoja, millä on huomattava merkitys suojelutavoitteiden täsmentämisessä sekä mahdollisten tulevien muutosten päätöksenteossa.

Paimion parantolan tapauksessa ensimmäisen rakennusvaiheen piirustuskoostetta jatkettiin kymmenvuotiaisina koosteinä lisäämällä muutospiirustuksia edelliseen piirustukseen. Näin luotiin havainnollisesti muutoksia, niiden sijainteja ja laajuuksia esittävät piirustuskoosteet. Samalla eri-aikaisten muutosten kokonaisuudet hahmottuivat havainnollisesti.

Paimion parantolan runsaasti kerrostuneessa rakennushistoriassa eri vaiheiden suunnitelmien yhtäaikainen tarkastelu kuvankäsittelyohjelmalla tuotti havainnollisia – ja visuaalisestikin kiinnostavia – työkaluja paikalla tehtäviä tarkempia selvityksiä varten. Erityisesti väritutkimus tuotti kohteen kannalta arvokasta lisätietoa.

Käyttöhistorian ymmärtämisen kannalta arvokkaiksi lähteiksi osoittautuivat ennen kaikkea kohteesta eri vuosikymmeninä laaditut historiikit. Varsinkin Sirkka Törrösen vuonna 1983 kirjoittama juhlaulkaisu oli aikalaishaastattelun vertaansa vailla.

Virallisten historiikkien ja paikallisten arkistojen ohella kirjallisuuden kautta löytynyt SKS:n kansanrunousarkistoon talletettu tuberkuloosiparantolapotilaiden muistitiedon keruukilpailun tulokset 1971 antoi arvokasta taustatietoa ja käyttöhistorian tietoa potilaiden näkökulmasta, mikä oli jäänyt virallisissa historiikeissa kohtuullisen vähälle huomiolle.

Joitakin lähteitä jouduttiin säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen yhteydessä jättämään vähemmälle huomiolle, sillä Paimion parantolan vaiheista on aineistoa hyvinkin monissa lähteissä ja arkistoissa, muun muassa sotilassairaalakäytön vaiheista tiedostettiin olevan pöytäkirjoja ja muita dokumentteja Kansallisarkiston kokoelmassa, mutta ne rajattiin tässä yhteydessä mahdollisten myöhempien lisätutkimusten aineistoiksi.

4.2.4. DOKUMENTOITU AINEISTO

Säilyttämisen hallintasuunnitelmaan on syytä koota eri tahoilla olevien arkisto- ja kuva-aineistojen sekä aiemman kirjallisuuden kuvaus ja yleistieto. Joissakin tapauksissa lähteitä ja erilaatuista kirjallisuutta voi olla tavattoman runsaasti, eikä kaikkia voida täysimääräisesti ottaa käytössä olevien resurssien puitteissa tutkimuksen osaksi. Silloinkin selvitystyön aikana esille tulleet aineistot on syytä kirjata selvitykseen listauksena.

Mahdollisia arkisto- ja muita lähteitä on käsitelty laajasti *Talon tarinat* -oppaassa ja muissa julkaisuissa kuten Rakennustaiteen museon 2003 julkaisemassa kirjassa *Mistä tietoa rakennusten historiasta? Lähdeopas ammattilaisille ja asianharrastajille*.

Yllättävistäkin lähteistä löytyvien valokuvien ja muiden aineistojen merkitys voi osoittautua huomattavaksi. Varsinkin rakennusten käyttäjien kuuleminen voi johtaa arvokkaiden tietojen äärelle.

4.3. SUOJELUPERIAATTEET

Suojelu- ja restaurointiperiaatteet ovat olleet kuhunkin aikakauteen sidoksissa, ja monet käytänteet ovat vaihdelleet vuosisatojen ja -kymmenten aikana. Rakennusperintökohteen suojelussa ja restauroinnissa on viimevuosikymmeninä arvostettu aiempaa enemmän kohteiden kerroksisuutta, ja toisaalta arkipäivän tai teollisuuden rakennusperintöä sekä kokonaisuksia on tunnistettu aiempaa laajemmin, mikä on vaikuttanut sekä suojelumääräyksiin että -käytänteisiin.

Modernin rakennuskannan arvotuksessa ja restauroinnissa patinan ja ikääntymisen arvostus on toistaiseksi ollut jopa suojelluissa kohteissa valitettavan harvinaista – mihin toivottavasti kiinnitetään tulevaisuudessa aiempaa enemmän huomiota. Toisaalta osa moderneista rakennusosista saattavat olla ikääntymisen kannalta sekä teknisesti että esteettisesti haasteellisia, tällaisia usein vaikeasti korjattavia ja huollettavia rakennusmateriaaleja ovat esimerkiksi erilaiset muovit, joita on käytetty ja käytetään rakennuksissa yhä enenevässä määrin.

Aikakauden asenteet vaikuttavat väistämättä myös säilyttämisen hallintasuunnitelmaan, sen sisältöön ja merkitysten määrittäisiin. Kun kohteen ominaisuudet on monipuolisesti tunnistettu, tarjoaa säilyttämisen hallintasuunnitelma hyvät lähtökohdat myös myöhemmin tehtäville täydennyksille ja kenties jopa tulevaisuudessa täydentyville tulkinnoille kohteen arvoista.

Säilyttämisenhallintasuunnitelman laatimisessa paneudutaan laaja-alaisesti kohteen merkityksiin ja arvoihin. Nämä tunnistetut arvot ja niiden ilmeneminen rakennuksessa luovat taustan suojelutavoitteille. Suojeluperiaatteiden ja -tavoitteiden määrittely ja arviointi ovat yleensä viranomaistoimintaa. Säilyttämisen hallintasuunnitelma voidaan laatia myös kohteelle, jota ei ole suojeltu tai jonka suojelu on vireillä.

Säilyttämisenhallintasuunnitelman laatijoille kertyy laajat tiedot, jotka tulisi saada siirrettyä muille osallisille. Usein kattavinkaan raportti ei välitä aukottomasti kaikkea tietoa. Selvitysten ja inventointien laatijat eivät jatka työtään muutos- ja korjaussuunnittelun työryhmässä, mikä saattaa johtaa monipuolisen tiedon osittaiseen vajaakäyttöön myöhemmissä vaiheissa. Parhaimmillaan – aivan samoin kuin rakennushistoriaselvitysten tai alueinventointien kohdalla – selvitysten tekijöiden ja mahdollisen ohjausryhmän osallistumismahdollisuus esimerkiksi kaavamääräysten sisältöjen luonnosteluun, suojelumääräysten laatimiseen tai korjaushankkeen suunnitteluun on perusteltua.

Suojelupäätösten taustalla olevaa merkitysten ja arvojen määrittelyä käsitellään jäljempänä luvussa 4.3.3.

Paimion parantolan – tai tuossa vaiheessa jo sairaalan – tapauksessa suojeluun tähänneet toimenpiteet alkoivat jo 1970-luvulla, ja rakennus on suojeltu rakennussuojelulain nojalla.

Paimiossa Museoviraston on linjannut ja ohjannut muutoksia aktiivisesti jo ennen virallista suojelupäätöstä. Tämän työn jatkuminen on osa kohteen suojeluperiaatteita. Lisäksi suojelu- ja restaurointiperiaatteiden määrittelyssä oli aktiivisesti mukana rakennussuojelun ja restauroinnin alalla sekä Paimion parantolan muutoksissa vuosikymmeniä työskennelleitä asiantuntijoita niin ohjausryhmässä kuin hankkeen asiantuntijoina.

Alkuperäisen teräsoven hienosti patinoitunut valmistajan kilpi parantolan parvekeovessa (kuva: Malmberg / AAM).

4.3.1. SUOJELUTILANNE

Rakennetun ympäristön vaalimisesta on yleisiä määräyksiä, jotka suojelevat kaikkea rakennettua ympäristöä erillisistä päätöksistä riippumatta. Tällainen on esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki, jonka 118 § Rakennustaiteen ja kaupunkikuvan vaaliminen kuuluu: ”Rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostyössä ja muita toimenpiteitä suoritettaessa samoin kuin rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa tuhmella.”

Erikseen suojellun kohteen ollessa kyseessä suojelusta on annettu määräykset joko asemakaavassa tai kohteen suojelupäätöksessä. Mikäli kohde ei ole suojeltu, sen suojelutavoitteen määrittely on yksi rakennushistoriallisen selvityksen ja säilyttämisen hallintasuunnitelman seurauksia.

Useissa tapauksissa kohde on jo suojeltu, jolloin rakennussuojelun viranomaiskäytännöt vaihtelevat rakennuksen suojelustatuksen mukaisesti seuraavasti:

Maankäyttö- ja rakennuslain kautta asemakaavalla suojellun rakennuksen suojelun turvaamisesta vastaava viranomaisena on Museoviraston ja maakuntamuseoiden välisen sopimuksen nojalla useimmiten maakuntamuseo. Maankäyttö- ja rakennuslain 57 § kuuluu: ”Jos jotakin aluetta tai rakennusta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava, asemakaavassa voidaan antaa sitä koskevia tarpeellisia määräyksiä (suojelumääräykset).”

Rakennettua ympäristöä on suojeltu myös rakennussuojelulailla, lailla rakennusperinnön suojelemisesta, kirkkolailla ja lailla ortodoksisesta kirkosta. Tällöin rakennussuojeluun liittyvä viranomaisena on Museovirasto. Rakennussuojelun käytänteitä ja lainsäädäntöä esittelevät tiiviisti esimerkiksi e-julkaisu *Rakennusperintö suojelun kohteena* sekä Museoviraston internet-sivut.

4.3.2. RESTAUROINNIN JA KÄYTÖN PERIAATTEET

Mahdolliset suojelumääräykset luovat pohjan restauroinnin ja käytön periaatteille. Tavoitteena on kohteiden tunnistettujen arvokkaiden ominaisuuksien ja piirteiden säilyminen. Säilyttämisen hallintasuunnitelmassa määräyksistä siirrytään käytännöllisemmälle ja tarkemmalle tasolle, mutta suojelumääräysten kanssa ristiriitaisiin periaatteisiin ei voi päätyä. Suojelumääräysten avaaminen ja niiden sisältöjen muuttaminen tulee kysymykseen hyvin harvoin.

Rakennusperintö suojelun kohteena

<http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>

Museovirasto, Rakennetun ympäristön suojelu

www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperintö/rakennusten_suojelu

Yleisten kulttuuriympäristön säilyttämiseen tähtävien lainkohtien ohella Paimion parantola on suojeltu tiukimmalla lakiemme mukaisella rakennussuojelun välineellä. Paimion sairaala suojeltiin rakennussuojelulain (nykyinen vastaava laki on laki rakennusperinnön suojelemisesta) nojalla 1993 Valtioneuvoston päätöksellä 43/561/92. Suojelumääräykset ovat:

1. Suojeltavien rakennusten ulkoasu tulee säilyttää ja käyttää korjaustöissä alkuperäisiä värejä ja pintakäsittelyjä.

2. Sairaalarakennuksen, entisen ylläkäärin asuintalon, aliläkäärin rivitalon ja hautakappelin alkuperäiset sisätilat, rakenteet, rakennusosat ja jäljellä oleva kiinteä sisustus alkuperäisine valaisimineen ja yksityiskohtineen tulee säilyttää ja niiden korjaustöissä käyttää alkuperäisten suunnitelmien mukaisia värejä ja materiaaleja.

3. Suojeltavia rakennuksia ympäristöineen tulee hoitaa ja vaalia niiden rakennustaiteellisen ja kulttuurihistoriallisen arvon edellyttämällä tavalla. Rakennuksia tulee käyttää siten, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo vaarannu, ja käytön tulee palvella sairaalatoimintaa tai toimintaa, joka on sopuinnossa alkuperäisen toiminnan kanssa. Rakennuksissa tehtävien korjaus- tai muutostöiden tulee olla sopuinnossa kohteen rakennustaiteellisen arvon kanssa ja Museoviraston hyväksymiä.

4. Museovirastolla on oikeus antaa tarkempia ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta sekä myöntää niistä vähäisiä poikkeuksia.

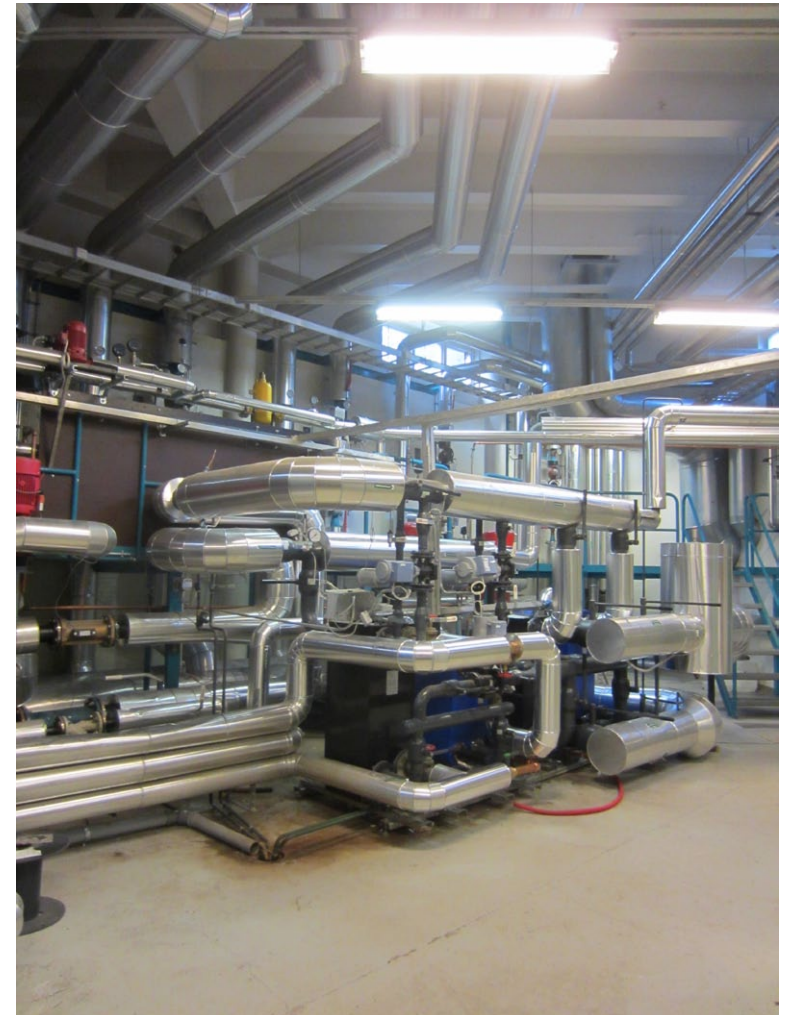
5. Luovuttaessaan suojeltavaksi määrätyn rakennuksen tai kysymyksessä olevan kiinteistön kokonaan tai osittain, luovuttajan on luovutuskirjaan otettavalla maininnalla tai muutoin todistettavasti ilmoitettava saajalle tästä päätöksestä.

6. Jos suojeltavaksi määrätty rakennus on vahingoittunut tai tuhoutunut, rakennuksen omistajan on ilmoitettava siitä viipymättä lääninhallitukselle.

7. Lisäksi on noudatettava mitä rakennussuojelulaissa on vielä säädetty.

Yleisesti päteviä käytön ja ylläpidon ohjeita ovat:

- huolehdi tekijöiden ja suunnittelijoiden ammattitaidosta,
- muista katsoa rakennusta kokonaisuutena, älä keskity vain yhden kysymyksen ratkaisuun,
- selvitä mahdollisen vaurion perimmäinen syy ja aloita korjaustyöt siitä,
- korjaa kaikki mikä tulee korjata, mutta älä yli korjaa: korjaa vain se mikä on välttämättä korjattava,
- kyseenalaista alkuperäisratkaisusta poikkeavat rakenneratkaisut, materiaalit ja tekniikat,
- korjaa pikemmin kuin vaihda uudeksi,
- huolehdi käytön ja ylläpidon sekä muutosten osalta toimenpiteiden palautettavuus siten, ettei pysyviä vaurioita synny sekä
- dokumentoi kaikki toimenpiteet ja talleta tieto tehdyistä töistä.

*Kattilahuone nykyasussaan lämmönjakuhuoneena
(kuva: AAM / Malmberg).*

Säilyttämisen hallintasuunnitelmaan liittyvässä arvojen määrittämisessä (käsitellään seuraavassa luvussa) tunnistetaan vaalittavia ominaisuuksia, joiden säilyminen tulee turvata. Parhaimmillaan säilyttämisen hallintasuunnitelmassa voidaan eri osapuolia kuullen luoda vuorovaikutteisesti säilyttämisen periaatteita. Tunnistetut vaalittavat piirteet voivat olla myös sellaisia, ettei niitä ole mahdollisessa suojelupäätöksessä määritelty. Ominaisuuksien tunnistamisen työväitettä tukee erityisesti laaja-alainen ohjausryhmä, johon on usein perusteltu kutsua rakennusperinnön säilymisen turvaamisesta vastaavan viranomaisen edustaja.

Käytön suunnittelu, ohjaaminen ja hallinta ovat tapauskohtaisesti punnittavia säilyttämisen hallintasuunnitelman tavoitteita. Niissä voidaan huomioida hyvinkin monipuolisesti ominaisuuksia, jotka liittyvät rakennukseen, sen ympäristöön, sisustuksiin, kalustuksiin, patinaan, ym.

Eriyisen huomattavia vaiheita ovat käyttötarkoitukseen keskeisesti vaikuttaneet ja vaikuttavat muutokset. Nämä ovat yleensä kohteiden säilymisen kannalta keskeisiä, ja muutosvaiheessa kuhunkin kohteeseen tai jopa tilaan sopivasti mukautuvan käytön löytyminen on avainasemassa. Käyttötarkoituksen muutos tuo tarpeen säilyttämisen hallintasuunnitelmalle. Käyttötarkoituksen muutokseen rinnastettavia muutoksia ovat myös rakennuksen käyttäjä- ja henkilömäärien huomattavat muutokset.

Paimion parantolan tapauksessa sairaalakäytön väistyminen ja uusien toimintojen sovittaminen rakennukseen olivat keskeisiä. Rakennuksen merkittävimmät sisätilat olivat jo pääosin määritelty rakennussuojelupäätöksessä, jonka nojalla Museovirasto on ohjannut muutoksia ja ylläpitokorjauksia.

Käyttö- ja muutoshistorian selvityksen kautta tunnistettiin joitakin merkittäviä sisätiloja, kuten toiminnallisessa keskiössä ollut ylläikäarin kanslia ja työhuone. Toisaalta tunnistettiin vuosikymmenten aikana runsaasti muutoksia kokoneita tiloja ja niiden erilaisia kerrostumia. Esimerkiksi alkuperäisten ja varhaisten kalusteiden ja varusteiden tunnistaminen ja luettelointi sekä säilymiseen tähtäävät toimenpideohjeet olivat Paimion parantolan tapauksessa yksi osa-alue. Varaisten kalusteiden pysyminen käytössä ja kohteessa siten, että ne voivat säilyä, on käyttäjien ja vuokralaisten kanssa tarkoin sovittava mm. vuokrasopimuksessa.

Paimion parantolalle on muodostunut nähtävyyseritys huomattavan laaja-alaisesti arvokkaaksi todettuna kohteena, jonka luonteva sovittaminen rakennuksen käyttöön oli ja on ratkaistava.

Paimion parantolassa varsinkin suurikokoisen potilassiiven ilmanvaihtoratkaisut todettiin keskeiseksi: 1970-luvulla rakennettu järjestelmä on käyttökänsä lopussa ja toisaalta mahdollisesti rakennettava uusi järjestelmä tulee sovittaa rakennukseen. Juuri ilmanvaihdon muutokset 1970–80-luvuilla ovat tuottaneet rakennuksen arkkitehtuuriin sekä sisällä että ulkona vieraan ja osin esteettisesti epätydyttävän kerrostuman. Säilyttämisen hallintasuunnitelman yhteydessä arvioitiin useita mahdollisia ratkaisutapoja potilassiiven ilmanvaihdolle, ja näistä neljän vaikutukset kohteeseen arvioitiin tulevan suunnittelun lähtötiedoiksi.

Ilmanvaihtokanavointeja 1970-luvulta potilassiiven katolla (Kuva: AAM / Malmberg).

4.3.3. ARVOJEN JA MERKITYSTEN ARVIOINTI

Säilyttämisen hallintasuunnitelmaan liittyvät selvitykset ovat erinomainen työkalu arvojen ja merkitysten tunnistamiseksi. Rakennushistoriallisen selvityksen tekemisen käytännöt ovat vaihdelleet, eivätkä kaikki tekijät ole sisällyttäneet selvityksiinsä arvojen ja merkitysten määrittelyä, ja Talon tarinat -oppaassa (s. 52) ohjeistetaan seuraavasti: ”Suojelutavoitteiden yksityiskohtainen määrittely tai tarkentaminen ei kuulu [rakennushistoriallisen] selvityksen piiriin, vaan siitä huolehtivat viranomaiset rakennushistoriaselvityksen pohjalta.” Monialaisesti laaditun säilyttämisen hallintasuunnitelman yhteydessä on kuitenkin perusteltua kirjata työn yhteydessä tunnistetut kulttuurihistorialliset ja rakennustaiteelliset arvot, sekä saattaa näin syntynyt, hyvin perusteltu näkemys viranomaisten päätöksenteon tueksi.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta määrittelee rakennusperinnöstä tunnistettavat suoje- lun edellytykset ja sitä kautta arvot §8 seuraavasti:

”Rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla perusteilla:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);*
- 2) historiallinen tyyppisyys alueelle (tyyppisyys);*
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyyppilliset piirteet (edustavuus);*
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);*
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esi- merkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai*
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentami- sen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).”*

Nämä tulee pitää mielessä kohteen arvoja ja merkityksiä pohdittaessa. Esimerkiksi erityi- sen arvokkaiden sisätilojen tullessa tunnistetuksi saattaa säilyttämisen hallintasuunnitelman yhtenä johtopäätöksenä ja sitä seuraavana toimenpiteenä olla rakennuksen suoje- luesityksen laatiminen.

Kerroksellisessa rakennuksessa, kuten Paimion parantolassa, eri vaiheiden tunnistaminen ja restaurointiperiaatteet tulivat pohdittaviksi. Rakennus- ja muutoshistorian yksityiskohtaisen selvittämisen yhteydessä katsottiin useimpi- en arkkitehtonisesti keskeisten tilojen kannalta kaikkein merkityksellisimmiksi valmistumisvaiheen rinnalla tuberkuloosiparantolakäytön aikaiset muutosvai-heet 1960-luvun alkupuolelle asti. Tämän jälkeen rakennus koki ensimmäisen käyttötarkoituksen muutoksensa sairaalaksi.

Paimion parantolan säilyttämisen hallintasuunnitelmassa korostuivat käyttö- historialliset ja tuberkuloosin konteksti suurena kansallisena terveydenhuolto- ja rakennusprojektina. Toisena keskeisenä arvona oli rakennuksen erityinen merkitys maailmanlaajuisesti tunnetun ja arvostetun arkkitehdin tuotannon sekä kansainvälisen modernismin avainteknana. Varsinkin jälkimmäinen on tuonut rakennukselle merkitystä matkailukohteena jo 1930-luvulta alkaen.

Aallon arkkitehtitoimistossa 1970-luvulla Heikki Tarkan johdolla suunniteltu kappeli päärakennuksen kellarissa (kuva: Aaltonen / AAM arkk 17-13).

4.4. SUOJELUPERIAATTEIDEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Suojeluperiaatteiden käytännön toteutusta ohjaavat ja valvovat viranomaiset kohteen suojelutilanteen mukaisesti (ks. 3.4.1). Kohteen suojeluperiaatteet ovat sopusointuisessa tilanteessa, kun viranomaiset, omistajat, käyttäjät ja muut osalliset tunnistavat ja tunnustavat ne yhteisesti. Tämän ohella osallisten sitoutuneisuus kohteen pitkäjänteiseen hoitoon ja ylläpitoon korostuvat.

Rakennusperintökohteen SFS-EN 16096 -standardin mukaisissa selvityksissä voidaan laatia seuranta- ja restaurointikortteja kohteen merkitysten kannalta keskeisistä tai suunnitteilla olevien toimenpiteiden kannalta tärkeistä rakennusosista, tilaryhmistä tai ratkaistavasta toiminnallisesta ongelmasta. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi alkuperäiset ikkunat, julkisivussa käytetyt erityisen keramiikkalaatat, aulan ja toimistokäytävän yhteys ja siihen liittyneet näkymät, porrashuoneen avautuminen aulaan tai esteettömyys koko rakennuksessa tai uuden hissien sijoittaminen. Myös erityisen kauniisti patinoituneiden materiaalien ja rakennusosien ominaisuuksien tunnistaminen ja vaaliminen ovat mahdollinen seurantakortin teema.

Tunnistettu erityiskysymys otetaan tulevassa ja tulevissa muutos- ja restaurointisuunnittelu-tilanteissa huomioon. Kohteeseen liittyvistä toimenpiteistä, päätöksistä ja niiden taustoista liitetään selvitykseen tai kohteen huoltokirjaan seurantakortit, jotka esimerkiksi hankkeen pääsuunnittelija koostaa ja täyttää. Näin tunnistettu kysymys tai merkitys saadaan tulevassa suunnittelussa huomioitua ja siihen kohdistuvat ratkaisut, valinnat ja toimenpiteet tulevat dokumentoiduksi.

4.4.1. OHJEET JA SUOSITUKSET

Ohjeet ja suositukset työstetään kohteen tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti siten, että tunnistetut arvot ja merkitykset sekä niiden säilyminen huomioidaan. Ohjeet ja suositukset voivat jakautua koko kohdetta koskeviin, yksittäisiä tiloja tai tilaryhmiä käsitteleviin tai esimerkiksi ympäristön hoitoon. Kaikkien toimenpiteiden ja niiden taustalla olevien suositusten tulee perustua riittävään tietoon kohteen ominaisuuksista. Mikäli suositusta tai ohjetta varten ei ole riittävästi tietoa, tulee säilyttämisen hallintasuunnitelmassa todeta jatkoselvitysten ja -tutkimusten tarve.

Parantolan 1970-luvulla käytöstä poistuneen ruumishuoneen seinän katselmointi (kuva Mentu / AAM).

Paimion parantolan tapauksessa kohteella on erityisiä arvoja jotka ulottuvat autenttisina säilyneistä laajoista ominaisuuksista yksityiskohtien ja immateriaalisten käytäntöjen tasolle asti. Kohteen rakennusvaiheesta asti periytyvä jatkuva ylläpito sekä varaosapankki ovat ainutlaatuisen arvokas jatkumo, joka on osaltaan mahdollistanut myös muun muassa monien alkuperäisten rakennusosien kuten ikkunoiden, valaisinten ja kalusteiden jatkuvan käytön edelleen.

Rakennuksen suojelustatus on niin ikään vakiintunut ja omistajalla on jatkuva yhteistyö suojelun turvaamisesta vastaavan viranomaisen, Museoviraston, kanssa. Kohteen yleinen paikallinen ja kansainvälinen arvostus ja positiivinen merkitys luovat mahdollisuuksia ja tavoitteita myös säilyttämisen kontekstissa.

Toisaalta nykyisen omistajan, eli Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin, toiminnot kiinteistön hoitoa ja arkistoja lukuun ottamatta ovat väistyneet kohteesta, eikä sairaanhoitopiirin toimiala ole tilojen vuokraus muille toimijoille eikä sairaanhoitopiirin näköpiirissä ole nyt omaa käyttötarvetta kohteelle.

Erilaisia tarpeita ja toimenpiteitä valikoitaessa on tarpeen punnita toimenpiteiden vaikutus ja todellinen merkitys lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Tämä koskee niin laajaa käyttötarkoituksen muutosta, kattavaa peruskorjausta, pientä restaurointia tai muuta yksittäistäkin muutostavoitetta.

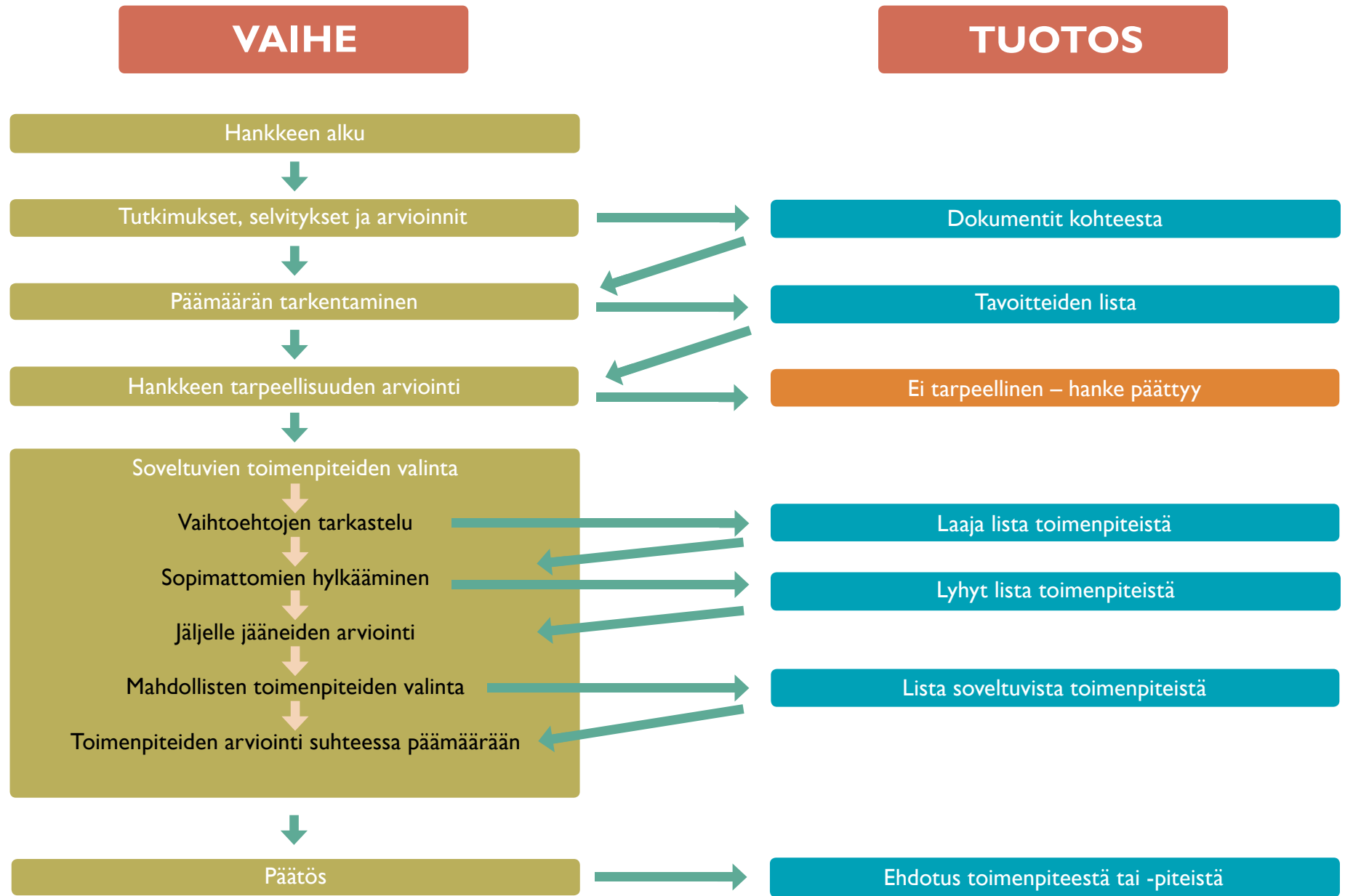
On mahdollista, että suuren hankkeen kuluessa alkuperäiset hankkeelle asetetut tavoitteet saattavat hämärtyä, ja pahimmillaan voi käydä niin, ettei tavoitteita lainkaan saavuteta. Ohessa on standardia EN 16883 mukaileva hankkeen etenemistä kuvaava kaavio, jossa keskeisenä ajatuksena on toistuva palaaminen hankkeen alkuperäiseen päämäärään ja siinä asetettuihin tavoitteisiin – jopa kyseenalaistaen toimenpiteeseen ryhtymisen, jos tavoitteen saavuttaminen osoittautuu epätodennäköiseksi.

Säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen yhteydessä voidaan myös tunnistaa, ennakoida ja suositella tulevien muutostöiden ja muiden hankkeiden kohdalla esiin tulevia maankäyttö- ja rakennuslain 150 d §:n mukaisia erityismenettelyllä varmistettavia kysymyksiä. Erityismenettelyn vaatimuksen esittää rakennusvalvontaviranomainen rakennusluvassa taikka aloituskokouksessa tai erityisestä syystä rakennustyön aikana ja tämä määrää päätöksessään menettelyn laajuudesta ja kohdistumisesta.

Erityismenettely voi olla maankäyttö- ja rakennuslain tarkoittama laadunvarmistusselvitys, asiantuntijatarkastus tai ulkopuolinen selvitys. Laissa määrätään, että ”erityismenettely voidaan edellyttää, jos kohteeseen liittyy erityinen riski siitä, että rakenteellisen turvallisuuden, paloturvallisuuden, terveellisyys- tai rakennusfysikaalisen toimivuuden vaatimuksia ei saavuteta tai että kulttuurihistoriallisia arvoja menetetään.”

Säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen yhteydessä mahdolliset kulttuuriperinnön vaalimiseen liittyvät uhkat ja tarpeet voidaan tunnistaa. Siten mahdollinen erityismenettelyn tarve voidaan ennakoida ja saada menettely osaksi onnistunutta ja sujuvaa rakennushankkeen suunnitteluprosessia. Samalla erityismenettelystä syntyy hankkeeseen mahdollisimman laajasti lisäarvoa.

Useimmiten kohteissa on vakiintuneita käytön ja huollon käytäntöjä, jotka tulee säilyttämisen hallintasuunnitelman laatimisen yhteydessä arvioida kriittisesti yhtäältä hyviä ja arvokkaita käytäntöjä tukien ja toisaalta tunnistaa käytäntöjen kehittämistarpeet ja suunnitella tarpeellisia uusia käytäntöjä. Esimerkiksi ylläpitoon liittyviä toimintamalleja ja huoltosyklejä sekä muita käytänteitä voidaan jatkuvasti kehittää ja liittää ne päivittyvään säilyttämisen hallintasuunnitelmaan.

Hankkeen etenemistä kuvaava kaavio. Kaavion mukaan tehtävän tarkastelun lopputuloksena voi olla hankkeen päättymisen tai toteutussuunnittelun käynnistäminen.

Ohjeet ja suositukset voivat sisältää muiden muassa seuraavia osioita:

- Kunnostuksen, säilyttämisen ja ylläpidon suunnitelma (Restoration and Conservation)
 - Laajoissa kokonaisuuksissa ohjeistus on mahdollista laatia esimerkkikohteiden avulla.
- Ympäristöselvitys (Landscape)
- Huolto ja ylläpito (Maintenance and Housekeeping)
 - Tekniset järjestelmät
 - Värit ja pinnat, ja niiden patina
 - Irtaimisto (kalusteet, valaisimet)
 - Huoltokirja (RT-kortti, valmis ohjelmisto ja/tai kohdekohtaisesti laaditut toimintaohjeet)

Kukin ohje vastaa muun muassa seuraaviin seikkoihin:

- selkeä kuvaus huolto- ja ylläpitotoimenpiteen kohteesta, kohteen erityispiirteistä ja kohteeseen liittyvistä rajoituksista.
- selkeä kuvaus toimenpiteestä ja menetelmistä (huomioiden mahdolliset haitta-aineet ja muut tekijöiden ja käyttäjien turvallisuuteen vaikuttavat seikat),
- toimenpiteiden toistuvuus esimerkiksi päivittäin, viikoittain, kuukausittain, puolivuositain jne.,
- suoritusajankohta, mikäli toimenpiteen suorittamisen ajankohtaan vaikuttaa esim. vuodenaika, säätila tms. sekä
- vastuuhenkilö toimenpiteen suorittamiselle tai tilaamiselle.

4.4.2. KÄYTÖN REUNAEDOT

Käytön reunaehdot lähtevät suojelutavoitteista ja kohteen rakenteellisista ominaisuuksista, kuten koosta ja joustavuudesta muutoksille. Nämä tulevat vastaan erityisesti käyttötarkoituksia muutettaessa joko koko kohteen tai yksittäisen tilan laajuudessa.

Sijainti ja saavutettavuus – sekä laajasti ajateltuna että esimerkiksi liikuntaesteisten tai näkörajoitteisten kannalta – saattavat muodostaa käytölle huomattavia reunaehtoja. Käyttömahdollisuuksiin voi vaikuttaa myös suojelusta riippumaton ominaisuus, esimerkiksi kohteen merkitys nähtävyytenä ja jopa matkailijoiden kohteena, mikä saattaa vähentää esimerkiksi yksityisyyttä ja rajoittaa tai jopa poissulkea joitain käyttötarkoituksia.

Käytön ja muutosten mahdollisuuksia pohdittaessa talotekniset järjestelmät ja niiden laatu sekä ominaisuudet suhteessa nykymääräyksiin ja nykyisten käyttäjien toiveisiin ovat yksi modernin rakennuskannan korjaussuunnittelun ongelmakohdista. Ne voidaan tunnistaa ja niitä voidaan periaatteiden tasolla punnita ja asettaa tavoitteita tuleville hankkeille.

Paimion tapauksessa tarkastellut käytön reunaehdot huomioivat kohteen arvon laaja-alaisesti. Kokonaisuus muodostuu rakennuksista ja niiden ympäristöstä. Kohteen ominaisuudet rajoittavat käyttöä jossakin määrin – muutosten mahdollisuus ja lisärakentaminen ovat rajoitettuja.

Rakennuskokonaisuudelle on muodostunut jo 1930-luvulta alkaen huomattava merkitys arkkitehtuurimatkailukohteena ja Alvar Aallon varhaisten modernien kohteiden erityisenä esimerkkinä. Tämä merkitys ja ominaisuus on korostunut vuosikymmenten kuluessa, ja kohteella tulee tulevaisuudessakin olemaan rooli kansainvälisestäkin kiinnostavana matkailukohteena. Matkailukohteen status on sekä mahdollisuus että joitakin käyttötarkoituksia osin rajoittava tekijä.

Päärakennuksen monia kulttuuri- ja arkkitehtuurihistorian kannalta vähempimerkityksellisiäkin tiloja leimaa suuri pienehköjen huoneiden määrä (alkuperäisen kokoisten potilas-, työ- ja toimenpidehuoneiden lisäksi on jaettu aiemmin suurempia tiloja ja tilaryhmiä toimistohuoneen kokoluokan tiloiksi).

Paimion parantolan lähiympäristön alkuperäistilanne selvitettiin valokuvien, arkistotiedoin ja aiempiin lähteisiin tukeutuen. Ympäristön ylläpitoa varten laaditut ohjeistukset ja tavoitteet päivitettiin. Puistomaiseen lähiympäristöön liittyy vaalittavia ja ylläpidettäviä arvoja, jotka voivat rajoittaa joitakin käyttötarkoituksia.

Paimion parantolan päärakennuksen talotekniset järjestelmät ovat hyvin kerrokselliset, muun muassa ilmanvaihtolaitteistot ovat pääosin 1970–80-luvulta, ja varsinkin suurehkon potilassiiven talotekniikan ratkaisut ovat keskeisessä asemassa sopusointuisten ja mahdollisten käyttäjien tunnistamisessa. Siten mahdollisia ilmanvaihtoratkaisuja tutkittiin ja niistä laadittiin haittojen ja hyvien ominaisuuksien taulukot. Nämä edeltävät tulevaisuudessa esille nousevaa hankesuunnittelua.

Hallimakuusiipi lasitettiin umpeen 1960-luvulla osastojen toimintatiloiksi (kuva: Malmberg / AAM).

4.4.3. HALLINTO, HOITOSUUNNITELMAT JA NIIDEN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

Tähän selvityksen osaan koostetaan kohteesta laadittujen suojeluperiaatteiden mukaisesti kohteen hallintointiin, käyttöön ja hoitoon liittyviä yleisiä periaatteita, tietoja ja toimintaohjeita. Kohteen hallinnoinnista ja hoitosuunnitelmien laatimisesta vastaa ensisijaisesti kohteen omistaja. Niiden käytännön toteutuksesta voi vastata osin lisäksi kohteen vuokralainen, käyttäjä tai muu hallinnoija.

Selvityksessä on syytä arkkitehtonisten ja kulttuuristen arvojen lisäksi tarkastella tarvittavissa määrin myös käyttöön ja suojeluun vaikuttavia ympäristötekijöitä ja sosioekonomisia vaikuttajia, kuten kohteeseen liittyviä taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja kasvatuksellisia arvoja. Näiden arvojen pohjalta on mahdollista laatia kohteen hallintointiin liittyviä periaatteita, joissa kohteesta riippuen voidaan ottaa huomioon mm. seuraavia näkökulmia.

- Arkkitehtoniset ja kulttuuriset arvot vs. muut kohteen tai sen ympäristön arvot (mahdolliset ristiriidat)
- Kohteen omistajan tarpeet ja toiveet (mahdollisuus tai rajoite)
- Käytettävissä olevat taloudelliset ja tietotaito-resurssit (mahdollisuus tai rajoite)
- Ympäristötekijät, kuten käyttöön liittyvät ongelmat, vandalismi, saasteet, luonnonilmiöt, jne.

Apuna voi käyttää myös esimerkiksi ns. SWOT-nelikenttäänalyysiä, jossa tarkastellaan kohteeseen ja sen hallintointiin liittyviä myönteisiä (Strengths/vahvuudet, Opportunities/mahdollisuudet) ja negatiivisia asioita, (Weaknesses/heikkoudet, Threats/uhat).

Laadittujen periaatteiden seurannan yhteydessä on hyvä tehdä myös yleistä strategioiden ja prosessien seuranta. Toimivatko prosessit? Onko muutostarpeita? Ovatko käytössä olevat seurantamittarit oikeat ja ajantasaiset?

Kohteen hallintointiin, käyttöön ja hoitoon liittyvistä toimenpiteistä kannattaa ylläpitää päivitettävää listausta/tietokantaa. Listaukseen voi päiväkirjan tapaan sisällyttää tekijätietojen lisäksi tehtyjen tarkastusten ja selvitysten tai kokousten ajankohtia ja muuta tietoa, jolla voi olla merkitystä esimerkiksi kohteen muutos- ja korjaushistoriaa selvitetessä. Tehtäviä listauksia voivat olla esimerkiksi:

- Kohteen huolto- ja hoitovastuut ja prosessit (organisaatio)

Varsin suurista muutoksista huolimatta parantolassa on säilynyt kansainvälisestikin vertailtuna poikkeuksellisen laajasti irtaimistoa ja kiintokalustusta. Näiden tunnistaminen ja luettelointi oli säilyttämisen hallintasuunnitelmaan liittynyt osaselvitys. Kohteen käyttöperiaatteisiin ja hallintokäytäntöihin tuodaan erityiset toimintatavat kalustukseen liittyen siten, että alkuperäistä kalustusta voi säilyä parantolan nykyisten ja tulevien käyttäjien käytössä. Samalla on kuitenkin varmistettava vuokrasopimuksiin liittyvillä ehdoilla, jokapäiväisinä toimintarutiineina sekä riittävällä koulutuksella ja ylläpidolla alkuperäisten, varhaisten ja muiden arvokkaiden kalusteiden säilyminen.

Valaisinten varaosia (kuva: Malmberg / AAM).

- Kohteen hallinnon vastuut ja prosessit (organisaatio)
- Dokumentointi (selvitykset, suunnitelmat, päätökset ja toimenpiteet)
- Yhteistyö sidosryhmien kanssa (yritykset, yhdistykset, seurat, yksityishenkilöt)

Hoitosuunnitelmat tarkoittavat tässä yhteydessä lähinnä pitkän ajan toiminnan suunnitteluun laadittuja seurantatyökaluja. Hoitosuunnitelmat voidaan tarvittaessa sijoittaa myös liitteiksi, mutta niiden sisällöt ja tarkoitukset on perusteltava esitellä esimerkiksi tiivistelminä myös varsinaisessa säilyttämisen hallintasuunnitelmassa. Eri osa-alueista laaditut hoitosuunnitelmat tulee ryhmittää kohteen käytänteisiin ja toimintoihin siten, että kukin käytännön toimeen osallinen voi helposti tutustua omaan toimenkuvaansa liittyviin suunnitelmiin.

Kohteen hoitosuunnitelmien laatimisessa voi kohteesta riippuen tarkastella mm. seuraavia asioita:

- Kohteen kunto (kunnan seuranta, huoltotoimenpiteet)
- Kohteen energiataloudellisuus
- Kohteen terveys ja turvallisuus (esteettömyys, paloturvallisuus, sisäilma)

Paimion parantolassa on jo kohteen rakennusajalta juurensa juontava kiinteistön ylläpidon ratkaisu. Kohteen hyvin tunteva ja siihen sitoutunut henkilökunta on ollut avainasemassa rakennuksen ja sen arvokkaan irtaimiston säilymisessä. Tällainen jatkumo on poikkeuksellisen arvokas ja merkityksellinen osa kohteen säilymisessä. Kiinteistön ylläpitoon liittyy niin ikään rakentamisajoista periytyvä varaosapankki, jonka toimintaa on suunnitelmassa esitetty vahvistettavaksi ja kokoelmaa on jo järjestetty ja luetteloitu.

Kiinteistön jatkuvaa ylläpitoa – ikkunoiden kunnostusta (kuva: Malmberg / AAM).

4.4.4. YMPÄRISTÖTEKIJÄT

Kohteisiin saattaa liittyä käyttöön ja säilymiseen kohdentuvia tekijöitä, jotka eivät suoraan liity niiden alueisiin, rakennuksiin tai rakennelmiin. Tällaisia ympäristötekijöitä ovat esimerkiksi hallinnolliset päätökset tai muutokset kohteiden käyttöpotentiaaliin. Myös muutokset lähialueilla ja niiden kaavoituksessa voivat olla kohteiden kannalta huomattavat.

Muutokset voivat olla myönteisiä tai kielteisiä, ja niitä voi olla hankala ennakoida etukäteen. Kunnan poliittisiin päätöksiin, kuten kaavoitukseen tai muihin strategisiin muutoksiin voi kuitenkin vaikuttaa poliittisin keinoin ja esimerkiksi kutsumalla ohjausryhmään asemakaavoituksen, kaupunkisuunnittelun tai rakennusvalvonnan edustaja. Monissa tapauksissa kohteilla voi olla huomattavaa paikallista kulttuurihistoriallista, imagollista tai paikallishistoriallista merkitystä. Siten virkamiesosallistumisen ohella saattaa tulla kysymykseen myös kunnallispolitiikan edustaja.

4.4.5. TULEVAISUUS

Säilyttämisen hallintasuunnitelmassa voidaan huomioida ja osin mahdollistaa muutoksia käyttötarkoituksessa ja osin ympäristötekijöissä. Vaikka tulevaisuuden ennustaminen on hankalaa, säilyttämisen hallintasuunnitelma on pitkälle tulevaisuuteen kurottava työkalu, ja sen ominaisuuksiin kuuluu jatkuva päivittäminen. Suunnitelman tavoitteena on osaltaan varmistaa ja mahdollistaa kohteiden säilyminen sekä arvokkaina kulttuuriympäristön osina että soveltuvassa käytössä.

4.5. LIITTEET

Kohteelle sopivat, varsinaiset säilyttämisen hallintasuunnitelmaa täydentävät asiakirjat työtetään tarvittaessa ja sovitetaan liitteeksi. Myös kaikkein tiuhimmin päivittyvät säilyttämisen hallintasuunnitelman osat saattaa olla perusteltua toteuttaa liitteinä tai muutoin helposti muokattavassa muodossa.

Paimion parantolan tapauksessa hankkeen ohjausryhmässä ei ollut kaupungin edustajia, mutta kaavoitusilanne selvitettiin etukäteen ja hankkeen lopputulos esiteltiin kunnan päättäjille erillisessä tapaamisessa. Hankkeen tuloksia esiteltiin myös Paimio-seuran yleisötilaisuudessa, mikä edistää osaltaan tietoisuutta kohteesta sekä sitouttaa paikallista väestöä arvostamaan paikallista merkkikohdetta yhä enemmän.

Paimion parantolan lähiympäristön kaavoitukseen liittyviä suuria muutoksia ei ole käsillä, mutta todennäköisiä ja mahdollisia muutoksia ovat:

- *UNESCON maailmanperintö -status*
- *hallinnolliset muutokset omistuksessa mm. Sote-muutoksen myötä*

Paimion parantola on ollut UNESCON maailmanperintökohteiden aieluettelossa 24.1.2004 alkaen, mutta esitystä ei ole viety maailmanperintökomitean käsittelyyn. Valtioneuvosto hyväksyi Maailmanperintöstrategian 2014, jonka tavoitteissa todetaan: ”Kohteiden valinnassa kiinnitetään huomiota globaalistrategian mukaan aliedustettuihin temaattisiin ryhmiin, kuten kulttuurimaisemat, modernin arkkitehtuurin kohteet ja laajat maisemakokonaisuudet.”

Toinen mahdollinen muutos liittyy kiinteistön omistuksen rakentumiseen ja mahdollisesti myös käyttöpotentiaaliin. Suomen hallitus on työstänyt sosiaali- ja terveyshallinnon uudistusta, joka tuo muutoksia nykyisten sairaanhoitopiirien järjestelyihin. Toteutuessaan tämä tuonee muutoksia sairaanhoitoon liittyvien kiinteistöjen omistukseen ja ylläpitoon.

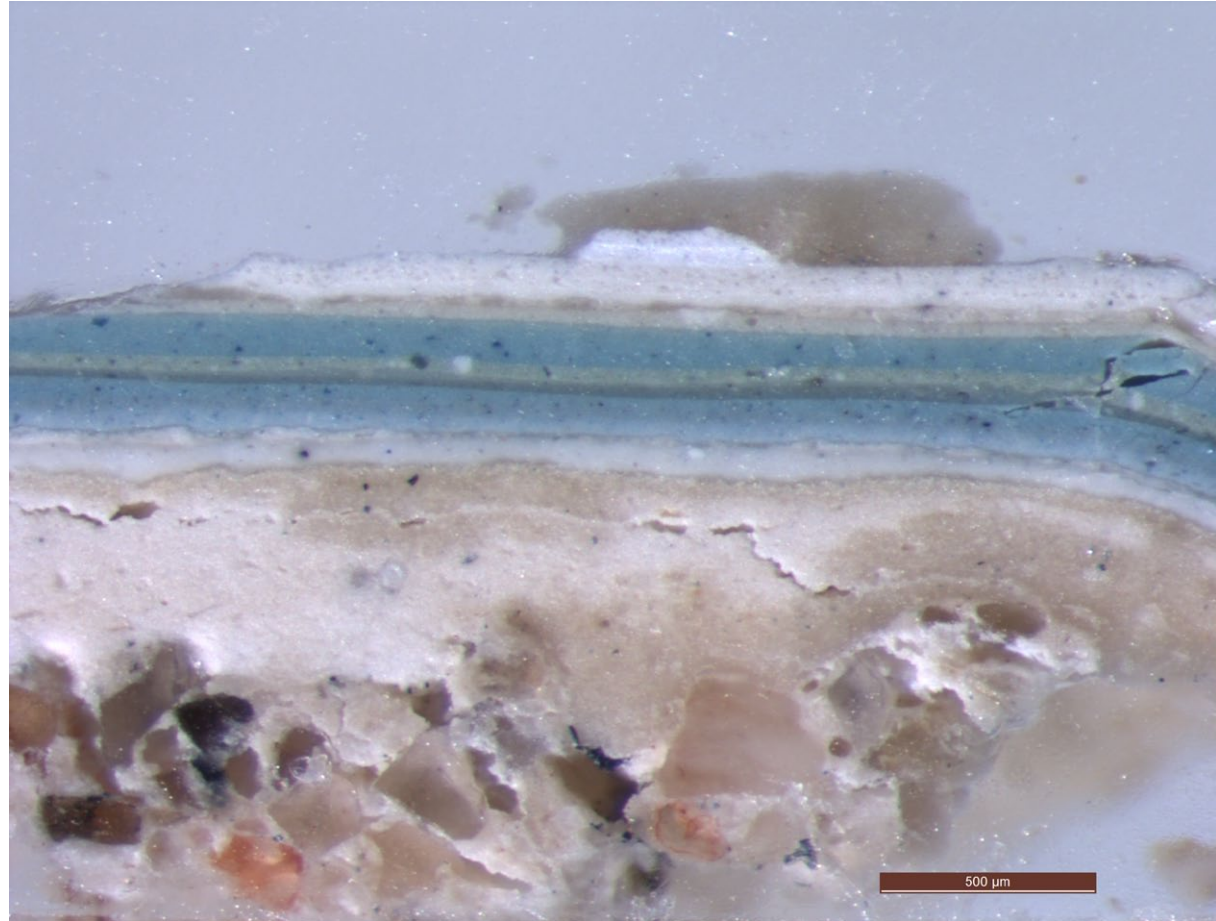
Maailmanperintästrategia 2015–2025

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75113>

Paimion tapauksessa päivitettävissä asiakirjoissa ja liitteissä korostuivat lähiympäristön hoitosuunnitelma sekä sisätilojen aiempaa kattavampi väriselvitys.

Sisäväriytykset vaikuttavat myös ulkoarkkitehtuuriin
(kuva: Malmberg / AAM).

Väritutkimuksen näytteen mikroskooppikuva
(kuva: Riksmán / AAM).

5. KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

KIRJALLISUUTTA JA LINKKEJÄ

Alvar Aalto -säätiö, 2016. *Paimio Sanatorium Conservation Management Plan 2016*.

e-julkaisu: <http://www.alvaraalto.fi/paimiol>

Lahti Juhana, Rauske Eija, Tuomi Timo, Paatero Kristiina (toim.), 2003. *Mistä tietoa rakennusten historiasta? Lähdeopas ammattilaisille ja asianharrastajille*. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki.

Kivilaakso Aura, 2010. *Rakennusperintö suojelun kohteena*. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki. e-julkaisu: <http://www.mfa.fi/files/mfa/Rakennussuojelu/Rakennussuojelu.pdf>

Maailmanperintöstrategia, 2015. *Yhteinen perintömme. Kansallinen maailmanperintöstrategia 2015–2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:14. e-julkaisu:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75113>

Museoviraston verkkosivulta suojelukäytänteistä:

www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/rakennusten_suojelu

Sahlberg Marja (toim.), 2010 *Talon tarinat – rakennushistorian selvitysopas*. Museovirasto, Helsinki. e-julkaisu: www.nba.fi/fi/File/1112/talon-tarinat-opas.pdf

Rakennusperintöstrategia, 2001. *Rakennusperintöstrategia*. Valtioneuvoston päätös 13.6.2001.

Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto, Helsinki. Myös e-julkaisuna:

http://www.ymparisto.fi/download/Rakennusperintostrategia_Valtioneuvostonpaatos_1362001/db33eb7b-9a4f-48d7-9a71-7c79807e776a/32867

